
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XI, 2

SECTIO L

2013

Instytut Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego

MAŁGORZATA WOŹNA-STANKIEWICZ

Muzykolog Józef Reiss – prelegent perfekcyjny

Musicologist Józef Reiss – A Perfectionist Lecturer

Jednym z istotnych a w niewielkim stopniu rozpoznanych aspektów działalności Józefa Reissa jest jego aktywność jako prelegenta. Co prawda do uznania jego umiejętności w zakresie popularyzowania wiedzy o dziejach muzyki nie trzeba nikogo przekonywać, lecz muzykologiczne argumenty na rzecz takiego stanowiska, połączone z zasadnymi uwagami krytycznymi, czerpane są głównie z analizy piśmiennictwa prasowego oraz popularnonaukowych historycznych opracowań pióra tego muzykologa. Ponadto, pozostające nadal w obiegu czytelnictwem Reissa *Mała historia muzyki*, a nawet kontrowersyjna w swojej polityczno-kulturowej wymowie i niepozbawiona błędów oraz rzetelności źródłowej praca o nośnym tytule *Najpiękniejsza ze wszystkich jest muzyka polska*¹, pozwalają miłośnikom muzyki również w XXI wieku zapoznać się z Reissa formą i sposobem upowszechniania wiedzy historyczno-muzycznej. Mimo że nie dysponujemy wieloma bezpośrednimi relacjami o Reissie jako nauczycielu w gimnazjach (w latach 1901-1939)² i w szkolnictwie muzycznym różnych

¹ J. Reiss, *Najpiękniejsza ze wszystkich jest muzyka polska. Szkic historycznego rozwoju na tle przeobrażeń społecznych*, Kraków 1946; wyd. 2, red. Z. Sokołowska, Kraków 1958; wyd. 3, red. i przypisy M. Pielech, Z. Sokołowska, Kraków 1958.

² Sam J. Reiss w *Karcie personalnej pracownika Uniwersytetu Jagiellońskiego* podaje, że był nauczycielem gimnazjalnym w Samborze (1901-1902), Złoczowie (1902-1910), Krakowie (1911-

stopni (Kraków: 1908-1929 Instytut Muzyczny; 1912-1918 Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego; 1917/1918 Szkoła Muzyczna Eugenii Rosenberg; Szkoły im. S. Moniuszki, im. W. Żeleńskiego)³ oraz w Uniwersytecie Jagiellońskim (1922-1950), to możemy przypuszczać, że ogromne doświadczenie na tym polu sprzyjało kształtowaniu się i doskonaleniu jego warsztatu prelegenta, który swoje odczyty adresował przeciw do bardzo zróżnicowanej publiczności. Można także mniemać, że poza oczywistymi względami życiowo-finansowymi – które zazwyczaj podnoszone są jako główny motyw nauczycielskich obowiązków podejmowanych przez Reissa – muzykolog, tak wytrwały przez wiele lat w zawodzie nauczyciela szkół ogólnokształcących oraz muzycznych, czynił to w pewnej mierze z powołania, czerpał z tego satysfakcję. Jak dotychczas było wiadomo, Reiss w krakowskim Gimnazjum św. Jacka od 1911 roku uczył historii, geografii, propedeutyki filozofii, łaciny i greki⁴. Udało się ponadto ustalić, że propedeutykę filozofii wykładał w latach szkolnych 1920/21 i 1925/26, a uczył jeszcze języka polskiego (w 1911-1913), dziejów ojczystych (1912) oraz logiki i psychologii (1921/22, 1923/24-1924/25)⁵. Prócz tego, co ważne, w tymże gimnazjum – gdzie lekcje śpiewu i zajęcia z chórem prowadził Stanisław Bursa (dyrygując na niektó-

-1939). *Karta personalna* w Archiwum UJ, sygn. S II 619. Por. *Spis nauczycieli szkół średnich w Galicji oraz Polskiego gimnazjum w Cieszynie*, oprac. H. Kopia, Lwów 1909, s. 103. W Krakowie Reiss w Gimnazjum św. Jacka był na urlopie w 1914 roku. Zob. *Sprawozdanie Dyrektora C. K. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1914*, Kraków 1914, s. 34.

³ Podaję według Tadeusz Przybylski, *Z dziejów nauczania muzyki w Krakowie od średniowiecza do czasów współczesnych*, Kraków 1994, s. 203, 216-217, 219. W istniejącej od lat dziewięćdziesiątych XIX wieku szkole (ul. Bonerowska 6) prowadzonej przez pianistkę Eugenię Rosenberg (uczennicę Franciszka Bylickiego w Krakowie, Hansa Schmitta w Konserwatorium w Wiedniu) Reiss prowadził klasę harmonii, na pewno w roku szkolnym 1917/1918. Zob. NR 1918, nr 12 (8 I), s. 2; nr 244 (11 VI), s. 2. W przypisach do niniejszego artykułu stosuję skrótowy zapis tytułów najczęściej cytowanych gazet i czasopism, a mianowicie: CZ – „Czas”, NR – „Nowa Reforma”, GN – „Głos Narodu”, IKC – „Ilustrowany Kurier Codzienny”, GK – „Goniec Krakowski”, MW – „Muzyk Wojskowy”.

⁴ F. German, *Profesor Józef Władysław Reiss (1879-1956) i jego związki muzyczne ze Śląskiem*, [w:] *Rafał Maszkowski 1838-1901*, red. D. Kanafa, M. Zduniak, Wrocław 2005, s. 237; *Reiss Józef Władysław*, [w:] *Leksykon polskich muzyków pedagogów urodzonych po 31 grudnia 1870*, red. K. Janczewska-Sołomko, Kraków 2008, s. 408.

⁵ *Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1911*, Kraków 1912, s. 133-134, oraz *ibid.*, *za rok szkolny 1912*, Kraków 1911, s. 73, *ibid.*, *za rok szkolny 1913*, Kraków 1913, s. 91; *Sprawozdanie Dyrektora państwowego Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1920/21*, Kraków 1921, s. 4, oraz *ibid.*, *za rok szkolny 1921/22*, Kraków 1922, s. 3, 7, *ibid.*, *za rok szkolny 1922/23*, Kraków 1923, s. 5, 8, *ibid.*, *za rok szkolny 1923/24*, Kraków 1924, s. 6, 10, *ibid.*, *za rok szkolny 1924/25*, Kraków 1925, s. 19-20; *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych*, oprac. Z. Zagórowski, Warszawa – Lwów 1926, s. 100.

rych występach oraz grając na organach w trakcie szkolnych niedzielnych mszy) i ponadto działała szkolna orkiestra – Reiss przez pewien czas (1918 i 1919) był „opiekunem muzyki”⁶. Wcześniej wystąpił nawet jako dyrygent, np. 15 grudnia 1912 roku na szkolnym wieczorze z okazji trzechsetnej rocznicy śmierci ks. Piotra Skargi, prowadząc wykonanie transkrypcji na orkiestrę jednego z utworów Mikołaja Zieleńskiego ze zbioru *Offertoriów i Komunii*, natomiast szkolny chór pod dyrekcją Bursy zaśpiewał trzy *Psalmy* (25, 48, 76) Mikołaja Gomółki, być może wybrane i opracowane przez Reissa⁷. Warto też zaznaczyć, że to właśnie w ogłaszanych drukiem rocznych sprawozdaniach dyrektora tego gimnazjum za rok 1915 (s. 1-32) Reiss po raz pierwszy opublikował swoją rozprawę pod tytułem *Problem treści w muzyce*, wydając ją następnie w formie odbitki, własnym nakładem w krakowskiej Drukarni W. L. Anczyca i Spółki, a potem rozszerzone wydanie drugie ukazało się w 1922 roku w Warszawie u Gebethnera i Wolffa. Publikacja tego tekstu, którego problematyka przynależy do estetyki muzycznej i wydaje się daleka od praktyki dydaktycznej szkół gimnazjalnych, była jednak w tym kontekście uzasadniona. Reiss, dokonując historycznego przeglądu poglądów na temat m.in. piękna i wyrazu muzycznego, estetycznych i etycznych aspektów muzyki, jej związków ze światem realnym i idealnym oraz relacji między słowem i muzyką, przedstawił z różnych punktów widzenia naukowe argumenty, mogące służyć jako wsparcie dewizy przyświecającej jego indywidualnej praktyce pedagogicznej i popularyzatorskiej: muzyka uszlachetnia życie duchowe i dlatego jest ważnym czynnikiem wychowawczym oraz społecznym⁸. Potwierdzeniem przydatności tej rozprawy estetycznej Reissa w dydaktyce jest m.in. fakt polecenia jej jako lektury nauczycielom muzyki w wyższych klasach gimnazjum np. przez Tadeusza Joteykę⁹. Do młodzieży „klas wyższych w szkołach średnich” ogólnokształcących adresował Reiss swój podręcznik *Zagadnienia muzyczne* (Lwów 1923). Swoje doświadczenia z pracy z młodzieżą wykorzystywał też, prowadząc wykłady z ogólnych zasad pedagogiki – przeznaczone dla osób przygotowujących się do zawodu nauczyciela muzyki lub państwowego

⁶ *Sprawozdanie Dyrektora C.K. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1918*, Kraków 1918, s. 18; *ibid.*, za rok szkolny 1919, Kraków 1919, s. 24.

⁷ Opis koncertu oraz jego program i krótką notkę pióra J. Reissa, objaśniającą utwory Zieleńskiego i Gomółki, zamieszczono [w:] *Sprawozdanie Dyrektora C. K. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1913*, Kraków 1913, s. 148-149.

⁸ Przekonanie to z pomocą niemal identycznych sformułowań wyraził J. Reiss [w:] *Muzyka jako czynnik wychowawczy*, „Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie” 1928, nr 4, s. 1, por. MW 1928, nr 3, s. 3; „*Żli ludzie nie śpiewają pieśni*”, „*Śpiewak*” 1936, nr 9, s. 98.

⁹ T. Joteyko, *Materiały do audycji muzycznych w gimnazjum wyższym*, Warszawa 1929, s. 39.

egzaminu w tym zakresie – a organizowane przez krakowskie Konserwatorium m.in. w 1916 i 1917 roku¹⁰.

Za wspomnianymi pobudkami aktywności nauczycielskiej i prelegenckiej Reissa przemawiają też jego przekonania na temat funkcji muzyki w wychowaniu młodzieży w społeczeństwie, które przekazywał w licznych artykułach, głównie od końca lat dwudziestych XX wieku; do wspomnianych argumentów estetycznych, etycznych i aksjologicznych coraz częściej dochodziły uzasadnienia społeczne przejęte od socjologów sztuki¹¹. Jak trafnie określiła Maria Przychodzińska-Kaciczak, muzyka w Reissa koncepcji wychowania sytuuje się „na tle wykształcenia humanistycznego i społecznego”¹². Nie bez znaczenia w kontekście wieloletniej aktywności tego muzykologa jako prelegenta jest także fakt, że od końca lat dwudziestych w sposób znaczący włączył się on w toczącą się wówczas w Polsce – zwłaszcza na łamach czasopism „Muzyka w Szkole” (wyd. od 1929) oraz „Śpiew w Szkole” (wyd. od 1933) – dyskusję o funkcji i kształceniu audycji muzycznych dla młodzieży, realizowanych w szkole oraz poza nią¹³. Brał również udział w pracach (od października 1928 do czerwca 1929) Komisji Opiniotwórczej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, debatującej nad organizacją szkolnictwa muzycznego w Rzeczypospolitej¹⁴. Należał

¹⁰ W roku szkolnym 1916/1917 był to kurs pedagogiczny, którego kierownikiem był Jan Drozdowski, prowadzący zajęcia z pedagogiki gry fortepianowej, natomiast harmonii uczył Zdzisław Jachimecki. Od 1 IX 1917 roku uruchomiono kurs przygotowujący do państwowego egzaminu z muzyki, jego kierownikiem został J. Reiss. Kurs obejmował m. in. zajęcia z historii muzyki, harmonii, form, budowy instrumentów. Zob. NR 1916, nr 455 (10 IX), s.2; 1917, nr 378 (17 VIII), s. 2.

¹¹ *Ibid.* oraz inne artykuły J. Reissa, m.in.: *Sztuka jako czynnik społeczny*, MW 1928, nr 1, s. 1-3; *Socjologia muzyki, Na czym polega muzykalność?, Jak budzić wśród młodzieży zamiłowanie do muzyki?*, *Muzyka w dzisiejszym społeczeństwie*, „Lwowski Wiadomości Muzyczne” 1928, nr 5, s. 3; nr 12, s. 1-2; 1929, nr 3, s. 1-2; nr 9, s. 2; *Muzyka winna być udziałem wszystkich*, „Śpiew w Szkole” 1934/35, nr 2, s. 17-20; *Chór i jego posłannictwo społeczne*, „Śpiewak” 1935, nr 3, s. 38-39, nr 4, s. 50-51. Również na antenie Radia Kraków Reiss wygłosił (13 IV 1932) felieton *O muzykalności*, w którym – jak pisano w tygodniku „Radio” – miał wytłumaczyć, skąd się bierze mylne przekonanie wielu ludzi, że nie rozumieją muzyki. Zob. „Radio” 1927, nr 15 (10 IV), s. 10.

¹² M. Przychodzińska-Kaciczak, *Polskie koncepcje powszechnego wychowania muzycznego. Tradycje-współczesność*, Warszawa 1979, s. 37.

¹³ Omówienie problemu audycji muzycznych w szkole międzywojennej oraz stanowisk w tym względzie (z lat 1929-1939) poza Reissem zwłaszcza Stefana Wysockiego, Ryty Gnus, Julii Baranowskiej-Borowej, Jerzego Gaché, Tadeusza Mayznera, Bronisława Rutkowskiego znajduje się w następujących opracowaniach: Przychodzińska-Kaciczak, *op. cit.*, s. 75-91; V. Przeremska, *Idealy wychowania w edukacji muzycznej w II Rzeczypospolitej*, Łódź 2008, s. 307-312, 320-322.

¹⁴ Zob. Z. Olszewska-Bajera, *Działalność Komisji Opiniotwórczej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie ustroju szkolnictwa muzycznego w Polsce*, [w:] *Rozprawy z dziejów oświaty*, t. XLI, red. J. Miąso, s. 203, 206-207, całość s. 193-242.

też do aktywnych członków, założonego w 1920 roku w Krakowie, Polskiego Związku Muzyczno-Pedagogicznego (działającego do 1938), którego przewodniczącym był w 1921 i 1922 roku, a godność członka honorowego otrzymał w lutym 1923 roku (obok Wiktora Barabsza)¹⁵.

Ponadto trzeba uwypuklić, że od 1927 roku sprawdzianem najwyższej próby dla Reissa, popularyzatora wiedzy o muzyce, była konfrontacja z niewidoczną i bliżej nieokreśloną publicznością radiową, której zmieniającego się skupienia uwagi oraz reakcji emocjonalnych nie można było śledzić i w konsekwencji na bieżąco na nie reagować w trakcie odczytu.

W opracowaniach encyklopedycznych lub do nich zbliżonych oraz w nielicznych publikacjach o muzycznym Krakowie znajdujemy tylko ogólne informacje o prelegentkiej aktywności Reissa. Wymienia się wyłącznie nazwy kilku instytucji w Krakowie, z którymi w tym zakresie Reiss współpracował (w większości bez dat współpracy i tematyki odczytów), takie jak: Powszechne Wykłady Uniwersyteckie, Instytut Muzyczny, Radio Kraków, Krakowskie Biuro Koncertowe E. Bujański czy bliżej niesprecyzowane pod względem organizacyjno-instytucjonalnym poranki w kinie „Uciecha”¹⁶. Tylko w kilku artykułach – poza uzupełnieniem listy wspomnianych instytucji o Uniwersytet Ludowy, Kolegium Wykładów Naukowych, Kursy Literackie w Instytucie Muzycznym – znajdujemy bliższe dane o wybranych pod względem tematyki popularnonaukowych wykładach Reissa w Krakowie i na terenie Galicji w czasie pierwszej wojny światowej oraz międzywojniu¹⁷.

¹⁵ W tym czasie siedziba związku mieściła się przy ul. Kanoniczej 15 (parter), wiceprzewodniczącym w 1921-1922 był Franciszek Konior, sekretarzem Stanisław Bursa. Zob. *Polski Związek Muzyczno-Pedagogiczny*, GK 1921, nr 281 (16 X), s. 6; b.-i., *Polski Związek Muzyczno-Pedagogiczny w Krakowie „Nowości Ilustrowane”* 1922, nr 3 (21 I), s. 11; *Polski Związek Muz.-Pedagogiczny*, GN 1923, nr 14 (11 II), s. 3. Por. W. Pr. [W. Prokesch], *Nowy docent na Uniw. Jagiellońskim*, „Świat” 1922, nr 23 (10 VI), s. 14.

¹⁶ Hasło *Reiss Józef* autorstwa m.in.: Przybylski, *op. cit.*, s. 36; P. Wilk, [w:] *Złota Księga Wydziału Historycznego*, red. J. Dybiec, Kraków 2000, s. 238; L. M. Moll, [w:] *Encyklopedia Muzyczna PWM. Część biograficzna*, t. 8, red. E. Dziębowska, Kraków 2004, s. 360; *Leksykon polskich muzyków pedagogów...*, s. 409. Opracowania: *Kraków muzyczny 1918-1939*, red. M. Drobner, T. Przybylski, Kraków 1980; German, *op. cit.*, s. 239; A. Ślęczka, *Działalność popularyzatorska Józefa Reissa*, „Kwartalnik Studentów Muzykologów UJ” nr 5 (7/2009), <http://www2.muzykologia.uj.edu.pl/kwartalnik> [data dostępu: 17.02.2014]. W tym artykule, podobnie jak w pracy magisterskiej, A. Ślęczka skupia się przede wszystkim na prasowej aktywności muzykologa. Zob. A. Ślęczka, *Prasowa działalność popularyzatorska Józefa Reissa*, praca magisterska napisana pod kierunkiem M. Woźnej-Stankiewicz, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Muzykologii, Kraków 2009.

¹⁷ Dane o działalności odczytowej J. Reissa w latach 1914-1918, ustalone na podstawie anonów w „Nowej Reformie”, zawiera opracowanie A. Kandzior-Zug, *Kultura muzyczna Krakowa w latach 1914-1918*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. M. Woźnej-Stan-

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie intensywności i zróżnicowania aktywności Reissa jako prelegenta głównie w Krakowie, w latach 1912-1927, w miarę pełnego pod względem instytucjonalnym i poruszanej problematyki, z uwzględnieniem informacji o wykonawcach ilustracji muzycznych jego popularnonaukowych wykładów. Niniejsze opracowanie nie pretenduje do wyczerpującego ujęcia tego tematu pod względem statystycznym czy kronikarskim. Wybór okresu działalności Reissa jest konsekwencją trzech istotnych przesłanek. Po pierwsze, z Krakowem był on związany od czasów szkolnych w Gimnazjum św. Anny (egzamin dojrzałości 1898) i studiów w Uniwersytecie Jagiellońskim (1898/1899-1901/1902)¹⁸. W 1911 roku osiedlił się w Krakowie na stałe, a w 1910 roku przedstawił w Uniwersytecie Wiedeńskim rozprawę doktorską napisaną pod kierunkiem Guido Adlera. Od 1912 roku zaczął sporadycznie pisać sprawozdania z miejscowych wydarzeń muzycznych dla krakowskiego dziennika „Nowa Reforma” (współpracował z nim regularnie w latach 1913-1923) i pisma artystyczno-literackiego „Rydwan” (w 1912 był odpowiedzialny za rubrykę muzyczną) oraz dla warszawskiego dwutygodnika „Przegląd Muzyczny”. Po drugie, okres międzywojenny jest w dziejach krakowskiego ruchu odczytowego – w porównaniu z latami przed 1914 rokiem oraz po 1945 – niezwykle bogaty, a w dziedzinie wykładów o muzyce panuje wówczas duża konkurencja. Po trzecie, na ten czas przypada początek akademickiej pracy naukowo-dydaktycznej Reissa w ówczesnym Seminarium Historii i Teorii Muzyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, którą podjął w roku akademickim 1922/1923 po habilitacji w tej uczelni w lutym 1922 roku i otrzymaniu *veniam legendi* (4 maja 1922) z zakresu historii i teorii muzyki¹⁹.

kiewicz, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Muzykologii, Kraków 2006. Na podstawie tej pracy powstał artykuł (uwzględniający wybrane odczyty Reissa) tej samej autorki pod tytułem *Muzyka francuska w krakowskim repertuarze koncertowym i operowym w latach 1914-1918*, „Młoda Muzykologia” 2009, red. M. Woźna-Stankiewicz, s. 84-110. M. Woźna-Stankiewicz, *Upowszechnianie wiedzy o Chopinie w Krakowie i na prowincji w pierwszym trzydziestoleciu XX wieku* [referat wygłoszony w 2010 roku], [w:] *Musica Galiciana*, t. 13, red. G. Oliwa, Rzeszów 2012, s. 161-192; wersja zmieniona pod tytułem *Popularisation of knowledge about Chopin in Kraków and the provinces during the first decades of the 20th century*, „Musica Iagellonica” 6 (2012), s. 177-208.

¹⁸ *Sprawozdanie Dyrektora C. K. Gimnazjum Nowodworskiego czyli św. Anny w Krakowie za rok szkolny 1898*, Kraków 1898, s. 97; T. Przybylski, *Reiss Józef Władysław*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, red. E. Rostworowski [i in.], t. 31, Wrocław – Warszawa – Kraków 1988-1989, s. 35.

¹⁹ Jako rozprawa habilitacyjna została przedstawiona *Historia muzyki w zarysie* (Warszawa 1922), kolokwium habilitacyjne odbyło się 3 lutego 1922, a wykład habilitacyjny pod tytułem *Teoria harmonii w historycznym rozwoju* w dniu 10 lutego 1922. Zob. Teczki habilitacyjna oraz osobowa J. Reissa, Archiwum UJ, sygn. WF II 121, S II 619.

Współpraca z instytucjami realizującymi projekty odczytowo-koncertowe

Wejście Reissa w 1912 roku na krakowski rynek publicznych odczytów, nieobjętych programem szkolnym lub uniwersyteckim, było silne, bo związane z ważnymi na polu upowszechniania wiedzy instytucjami: Powszechnie Wykłady Uniwersyteckie (Uniwersytet Jagielloński) oraz Uniwersytet Ludowy im. Adama Mickiewicza. W roku 1913 w zakresie współpracy odczytowej dochodzą Towarzystwo Muzyczne i jego Konserwatorium, a w okresie pierwszej wojny światowej Instytut Muzyczny (od 1914) oraz Kolegium Wykładów Naukowych (od 1916), natomiast w niepodległej Polsce – Biuro Koncertowe E. Bujański (regularnie od 1918, sporadycznie od 1916) oraz Radio Kraków (od 1927). Od 1913 do 1927 roku Reiss od czasu do czasu podejmował się również odczytów i prelekcji organizowanych w Krakowie przez m.in. Czytelnię Towaryską, Towarzystwo Oratoryjne, Związek Młodzieży Robotniczej „Znicz”, Stowarzyszenie Nauczycielek, Związek Muzyków Zawodowych, Krajowe Biuro Teatralne i Koncertowe Witolda Hergeta.

O współpracy z Powszechnymi Wykładami Uniwersyteckimi (PWU) myślał Reiss już w 1911 roku, 18 grudnia bowiem w liście do sekretarza PWU, dra Wiktora Czerbaka, zapytywał, czy w najbliższej serii wykładów mogłyby być uwzględnione 2-3 z historii muzyki²⁰. Jest wielce prawdopodobne, że akceptacja tej propozycji była konsekwencją rekomendacji Zdzisława Jachimeckiego, który na rzecz tej instytucji pracował od 1907 roku (z przerwami do 1936), a od sezonu 1918/1919 do czerwca 1924 pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu PWU. Kiedy Jachimecki, finalizując prace nad dysertacją i przewodem habilitacyjnym w UJ, zawiesił aktywność w ramach PWU w sezonie 1911/1912, to właśnie Reiss po raz pierwszy z ramienia tej instytucji, od 5 do 8 lutego 1912 roku, miał w Krakowie cykl 4 wykładów pod tytułem *Epoka romantyzmu w muzyce*, ilustrowanych na fortepianie przez Olę Kaufmanównę²¹. Podobnie było w 1927 roku. Jachimecki silnie wówczas zaangażowany w działalność Radia Kraków, polegającą nie tylko na prowadzeniu własnych audycji, ale i organizowaniu koncertów i planowaniu wszystkich audycji o muzyce, zaprzestał odczytów w PWU. Natomiast Reiss, w tymże radiu zaangażowany od czasu do czasu tylko do prelekcji,

²⁰ List w Archiwum UJ, materiały dotyczące PWU, sygn. S II 995. Por. listy z dnia 18 i 22 I 1912 oraz dwa niedatowane, które dotyczą wykonawczyń ilustracji muzycznej na wykładach o romantyzmie, planowanego udziału Klary Czop-Umlauf, zastąpionej przez Olę Kaufmanówną. Inne propozycje Reissa na rok 1912, wykłady o muzyce nowoczesnej oraz Beethovenie, nie doszły do skutku.

²¹ CZ 1912, nr 55 (5 II), s. 3; NR 1912, nr 55 (5 II), s. 2.

podjął od lutego do kwietnia 1927 roku²² współpracę z PWU – stałą do marca 1939 roku, z przerwą w roku 1935. Celem PWU było „szerzenie oświaty i wiadomości naukowych w tych warstwach społeczeństwa, dla których wykształcenie akademickie było dotychczas niedostępne”²³. Reiss miał wykłady głównie poza Krakowem, jako że terenem tej instytucjonalnej akcji upowszechnienia wiedzy w szerokich kręgach pozauniwersyteckich odbiorców, prowadzonej przez UJ od 1902 roku, były przede wszystkim mniejsze ośrodki najpierw w Galicji zachodniej, a od 1924 roku na Śląsku i potem na ziemiach cieszyńsko-nadolziańskich²⁴. W ramach PWU wystąpił więc Reiss w Krakowie tylko w latach 1912, 1933 i 1939²⁵, natomiast od 1927 do 1939 w aż 35 innych miejscowościach. Tylko w 1927 roku muzykolog-prelegent gościł w Nowym Sączu, Katowicach, Hajdukach Wielkich, Mysłowicach, Mielcu, Chrzanowie, Nowym Targu i Tarnobrzegu²⁶. Należy także uświadomić sobie fakt, że w latach 1927-1939, w obrębie akcji PWU, miał Reiss poważnych konkurentów – muzykologa Zdzisława Jachimeckiego, co prawda wówczas na PWU już nieudzielającego się tak często, oraz śpiewaka i równie co Reiss niestrudzonego i lubianego prelegenta, Stanisława Bursę.

W lutym 1912 roku Reiss rozpoczął współpracę również z Uniwersytetem Ludowym im. A. Mickiewicza (UL), którą z różnym nasileniem i w różnych formach kontynuował do czerwca 1917 roku²⁷. Towarzystwo Uniwersytetu Ludowego im. A. Mickiewicza powstało w 1898 roku we Lwowie i w Krakowie (czerwiec), było pierwszym stowarzyszeniem oświatowym o charakterze demokratyczno-socjalistycznym. Jego celem było w popularyzowanie wiedzy – w Krakowie i w mniejszych ośrodkach Galicji – wśród robotników i chłopów oraz kształtowanie ich świadomości narodowej²⁸. Reiss prowadził w tym okresie

²² Ustalono na podstawie znajdujących się w Archiwum UJ (sygn. S II 991) maszynopisów: Sprawozdania Zarządu Powszechnych Wykładów Naukowych [dalej zapisywane w skrócie – SZPWU] za okres: 1 I 1927 – 3 V 1927, s. 6-16.

²³ *Statut Organizacyjny Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich*, mps, Archiwum UJ, sygn. WF II 540.

²⁴ Zob. *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego za rok szkolny 1923/1924*, Kraków 1925, s. 21; M. Barcik, *Akcja odczytowa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Cieszynie i na Zaolziu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” zes. 101, 1993, s. 99-113.

²⁵ CZ 1912, nr 55 (5 II), s. 3; NR 1912, nr 55 (5 II), s. 2. SZPWU: 10 IX 1933 – 29 IV 1934, s. 12; SZPWU: 7 X 1938 – 30 VI 1939, s. 15. Archiwum UJ, sygn. WF II 540, S II 991.

²⁶ Wykłady Reissa odbyły się w tych miejscowościach kolejno w dniach: 6, 19, 20, 27 luty, 2, 20 marzec, 4, 10 kwiecień. SZPWU: 1 I 1927 – 3 V 1927, s. 6, 9, 11, 15-16. Archiwum UJ, sygn. S II 991.

²⁷ Zob. m.in.: NR 1912, nr 63 (9 II), s. 2; 1917, nr 289 (24 VI), s. 2.

²⁸ Zob. *Artykuł programowy*, „Wiedza dla wszystkich” 1899, nr 1, s. 1.

wykłady ilustrowane muzyką (wykonywaną przez miejscowych artystów), których najwięcej było w latach 1915-1916. Rozpoczął od dwóch wykładów (12 i 14 II 1912) pod tytułem *Zasadnicze formy nowoczesnej muzyki*²⁹. Początkowo odbywały się one w sali przy ul. Szewskiej 16, potem przy ul. Zwierzynieckiej 14 i następnie w siedzibie Towarzystwa Techników przy ulicy Straszewskiego 28 (II piętro). W grudniu 1912 roku nowością wprowadzoną przez Reissa w ramach działalności UL były niedzielne poranki muzyczne „przeznaczone dla najszerzych warstw [...], których punktem ciężkości był wykład, ilustrowany odpowiednimi kompozycjami lub fragmentami”³⁰, ułatwiające więc poznanie nie tylko samej muzyki, ale i popularyzujące „wiadomości teoretyczno-historyczne” jej dotyczące³¹. Odbywały się od 2 grudnia 1912 do 1 marca 1914 roku, a od lutego do kwietnia oraz w czerwcu 1917 roku były organizowane przez UL dla Związku Stowarzyszeń Robotniczych³². Analogiczne do poranków pod względem formy były imprezy z udziałem Reissa nazywane „wieczorkami muzycznymi” – sporadycznie w roku 1913 i 1915³³.

Krakowskie szkoły muzyczne, prowadzące nauczanie od poziomu podstawowego do półwyższego, w których Reiss uczył przedmiotów teoretycznych z elementami historii muzyki oraz estetyki, angażowały go do swoich akcji odczytowo-koncertowych skierowanych nie tylko do uczniów danej szkoły czy towarzystwa, ale i do publiczności z miasta. Towarzystwo Muzyczne i związane z nim Konserwatorium uczyniło to m.in. w 1913 roku w ramach odczytów z historii i estetyki muzycznej oraz koncertów historycznych (m.in. poświęconych Bachowi, Mozartowi) poprzedzonych objaśnieniem ich programu³⁴. Te ostatnie miały już w Krakowie długą tradycję, bo były organizowane przez Towarzystwo Muzyczne mniej lub bardziej regularnie od 1877 roku, z większą częstotliwością od lat dziewięćdziesiątych, często z wstępną prelekcją, przyjmując formę m.in.

²⁹ NR 1912, nr 63 (9 II), s. 2; nr 67 (12 II), s. 3.

³⁰ J. Reiss, *Z ruchu muzycznego w Krakowie*, „Przegląd Muzyczny” 1912, zesz. 24 (15 XII), s. 89.

³¹ CZ 1913, nr 541 (22 XI), s. 2.

³² *Idem*, *Almanach muzyczny Krakowa 1780-1914*, Kraków 1939, t. 2, s. 146. Ponadto NR 1917 od nr 55 do nr 289.

³³ NR 1913, nr 120, 126; 1915, nr 91, 93. W roku 1913 z ramienia UL w Krakowie i w prowincjonalnych ośrodkach Galicji odbyło się – jak podaje Jerzy Potoczny – w sumie 7388 odczytów na różne tematy i 106 koncertów, ale autor ten nie przytacza szczegółowych informacji dotyczących wykładów o muzyce ani koncertów. Zob. J. Potoczny, *Oświata dorosłych i popularyzacja wiedzy w plebejskich środowiskach Galicji doby konstytucyjnej (1867-1918)*, Rzeszów 1998, s. 250 (tabela 11).

³⁴ M.in.: NR 1913, nr 49 (30 I), s. 2; nr 54 (2 II), s. 2; nr 55 (3 II), s. 2; CZ 1913, nr 54 (2 II), s. 1; CZ 1913, nr 59 (5 II), s. 2; nr 71 (12 II), s. 2; nr 81 (18 II), s. 2; nr 89 (22 II), s. 2; nr 105 (4 III), s. 2; GN 1913, nr 48 (27 II), s. 3; nr 59 (12 III), s. 2.

koncertów monograficznych kompozytorskich (np. 1895: Bach, Haydn, Händel; 1896: Mozart dwukrotnie, Beethoven, Grieg, Schumann; 1897: Liszt – Berlioz – Wagner) lub ukazujących w sposób przekrojowy dzieje muzyki (m.in. fortepianowej, 1905)³⁵.

Choć nienazywane koncertami historycznymi, podobny charakter i cele miały niedzielne poranki muzyczne (o godz. 11:00) organizowane od listopada 1913 roku przez Instytut Muzyczny (IM) w Teatrze Świetlnym „Uciecha” (ul. Starowiślna 16), które początkowo odbywały się bez prelekcji³⁶. Potem one stały się ich nieodłącznym składnikiem, bo od grudnia 1914 roku, po ustąpieniu z Krakowa wojsk rosyjskich – jak pisał kierujący porankami Reiss – „w mieście została garstka inteligencji, dla której konieczna była jakaś duchowa rozrywka: tej potrzebie odpowiedziały popularne już przed wojną poranki muzyczne”³⁷. Po pierwszych czterech z odczytami Reissa – między 20 grudnia 1914 (Beethoven) i 10 stycznia 1915 roku (tańce stylizowane: Chopin, Brahms, Schubert) – które wówczas miały miejsce albo w kinoteatrze Towarzystwa Szkoły Ludowej (ul. Podwałe 6) lub niemal *visa-vis* kina „Uciecha”, w sali kinoteatru „Nowości” (ul. Starowiślna 21) – na łamach „Nowej Reformy” stwierdzono, że „ta innowacja okazała się dla artystycznej kultury Krakowa nader żywotna: poranki nie mają

³⁵ Zob. [Bach, 4 XI 1895, K. Czop], CZ 1895, nr 252 (1 XI), s. 2; GN 1895, nr 254 (5 XI), s. 4; F. Bylicki, *Wieczór muzyczny poświęcony S. Bachowi*, CZ 1895, nr 256 (7 XI), s. 3; *Z Tow. Muzycznego* [Händla, 18 XI 1895, S. Ablamowicz-Meyerowa], CZ 1895, nr 262 (14 XI), s. 2; GN 1895, nr 266 (19 XI), s. 4; F. Bylicki, *Wieczór Towarzystwa Muzycznego*, CZ 1895, nr 267 (20 XI), s. 4; [J. Haydn, 11 XII 1895, K. Krzysztalowicz], CZ 1895, nr 283 (8 XII), s. 3; GN 1895, nr 287 (13 XII), s. 4; [Mozart, 24 I 1896, powtórzenie 1 II, B. Domaniewski] CZ 1896, nr 22 (28 I), s. 2; F. Szopski, *Czwarty wieczór historyczny Towarzystwa Muzycznego*, CZ 1896, nr 27 (2 II), s. 2; [Beethoven, 27 II 1896, B. Domaniewski], CZ 1896, nr 45 (23 II), s. 2; F. Szopski, *Wieczór historyczny Towarzystwa Muzycznego*, CZ 1896, nr 50 (29 III), s. 3; *idem*, *Koncert Towarzystwa Muzycznego (E. Grieg)* [K. Czop, 23 XI 1896], CZ 1896, nr 272 (25 XI), s. 2-3; [Schumann, 7 XII 1896, B. Domaniewski], CZ 1896, nr 282 (6 XII), s. 2; F. Szopski, *Wieczór Towarzystwa poświęcony Schumannowi*, CZ 1896, nr 284 (10 XII), s. 3; *idem*, *Koncert Towarzystwa Muzycznego* [Liszt-Berlioz-Wagner, 12 II 1897], CZ 1897, nr 36 (14 II), s. 2; *Z Tow. Muzycznego* [muzyka fortepianowa, 13 i 20 X 1905, J. Lalewicz], NR 1905, nr 225 (3 X), s. 2; nr 232 (11 X), s. 2; S. Bursa, *I. koncert Tow. Muzycznego*, NR 1905, nr 236 (15 X), s. 3; W. Pr. [W. Prokesch], *Koncert Tow. Muzycznego*, NR 1905, nr 242 (22 X), s. 2.

³⁶ Dwa pierwsze poranki (23 i 30 XI 1913) były poświęcone muzyce dawnej i klasycznej (m.in. Palestrina, Pergolesi, Rameau, Gluck, Boccherini, Stamitz, Haydn), a trzeci (7 XII 1913) polskiej muzyce współczesnej (m.in. Paderewski, Szopski, G. Fitelberg, Szymanowski, Różycki, Opieński, Jachimecki). Reiss nie wygłaszał prelekcji, bo o tej samej godzinie robił to w niedzielę na porankach muzycznych Uniwersytetu Ludowego. Zob. CZ 1913, nr 541 (22 XI), s. 2; nr 440 (28 XI), s. 1; nr 563 (5 XII), s. 2; W. Noskowski, *Z Sali koncertowej*, CZ 1913, nr 568 (10 XII), s. 1.

³⁷ J. Reiss, *Muzyka w Krakowie 1914-1918*, „Przegląd Muzyczny” 1918, nr 4 (15 XI), s. 14.

charakteru oficjalnych koncertów, lecz na tle zwięzłych i rzeczowych objaśnień dają muzyczny obraz pewnej indywidualności lub formy³⁸ i gromadzą liczną publiczność. Reiss jako prelegent uczestniczył w tych porankach w 1914-1915 roku oraz sporadycznie w połowie lat dwudziestych, w 1925-1926 roku bowiem częściej występował na przeznaczonych „dla szerokich warstw młodzieży”, a firmowanych również przez Instytut Muzyczny, wieczorach kameralnych „poglądowo-historycznych”, których celem było „ukazanie ewolucji sztuki muzycznej”³⁹. Kilka wykładów (1915, 1919) z historii muzyki, ilustrowanych na fortepianie przez Klarę Czop-Umlauf, założycielkę i dyrektora Instytutu Muzycznego, miał Reiss w ramach organizowanych przez tę uczelnię Kursów Literackich, adresowanych także do słuchaczy z miasta, a obejmujących problematykę dotyczącą literatury i sztuk pięknych. Inauguracja Kursów odbyła się 7 grudnia 1915 roku, a jednym z punktów programu był wykład Reissa pod tytułem *Zagadnienie treści w muzyce* (ilustrowany utworami fortepianowymi Rameau, Beethovena, Chopina, Schumanna)⁴⁰, tak wówczas zajmujące muzykologa i omówione na łamach wspomnianej już publikacji w rocznym sprawozdaniu Gimnazjum św. Jacka.

Od listopada 1916 do maja 1921 regularnie, a od grudnia 1924 do marca 1925 i w 1926 roku rzadziej współpracował Reiss z Kolegium Wykładów Naukowych (KWN), dając w sumie ponad 160 wykładów. Była to instytucja w okresie międzywojennym dobrze znana w Krakowie, bo działała już „w czasie szalejącej zawieruchy wojennej [...] w celu systematycznego zaznajamiania szerokich sfer inteligencji [...] z najnowszymi zdobyczami w dziedzinie literatury, nauki i sztuki”⁴¹. Najmniej dwa razy w tygodniu organizowano wykłady, wieczory literackie i muzyczne, obchody patriotyczne, do końca marca 1927 roku było to przeszło 1600 wykładów. Wagę tego typu aktywności Kolegium uwypuklał też po 10 latach w jubileuszowym odczycie (3 IV 1927) pod tytułem *O popularyzacji wiedzy* Witold Wilkosz⁴², matematyk, profesor UJ i jeden z twórców Radia Kraków.

³⁸ D., *IV Poranek muzyczny*, NR 1915, nr 18 (11 I), s. 2. Kinoteatr Towarzystwa Szkoły Ludowej otwarto 30 X 1912, a „Uciecha” – 7 XII 1912 (CZ 1912, nr 566, s. 3), natomiast kino „Nowości” działało od marca 1913 (obecnie jest to scena kameralna Teatru Starego). Podaję według *Kina*, [w:] *Encyklopedia Krakowa*, red. A. H. Stachowski, Warszawa – Kraków 2000, s. 408.

³⁹ M. Grafczyńska, *Z sali koncertowej*, GN 1925, nr 266 (16 XI), s. 2.

⁴⁰ NR 1915, nr 559 (4 XI), s. 1; nr 565 (8 XI), s. 2. Wykłady o muzyce na Kursach Literackich oraz w ramach innych cykli odczytowych Instytutu Muzycznego do 1927 roku prowadzili m.in.: Alfons Lewenberg, Zdzisław Jachimecki, Melania Grafczyńska, Stefan Łubieński, Bolesław Waldek-Walewski.

⁴¹ *Dziesięciolecie Kolegium wykładów*, CZ 1927, nr 77 (3 IV), s. 3.

⁴² *Dziesięciolecie Kolegium Wykładów Naukowych w Krakowie*, NR 1927, nr 78 (6 IV), s. 2; „Nasz Dziennik” 1927, nr 85 (2 IV), s. 4. Por. J. Kurek, *Mój Kraków*, wyd. 3, Kraków 1970, s. 140; W. Zechenter, *Uphływa szybko życie. Książka wspomnień*, wyd. 2, Kraków 1975, t. 1, s. 145.

Kolegium rozpoczęło działalność w listopadzie 1916 roku, w swojej siedzibie w kamienicy na Rynku Głównym 39 (II piętro), cyklem wykładów dotyczących kultury XVIII wieku (m.in. o teatrze mówił Antoni Beaupré), w ramach którego wystąpił tu po raz pierwszy (16, 27 XI i 11 XII 1916) również Reiss, przedstawiając *Główne zjawiska w muzyce XVIII wieku*⁴³. Poza nim w latach 1923-1926 wykłady o muzyce prowadzili: Melania Grafczyńska, Zdzisław Jachimecki, Bolesław Wallek-Walewski i Kazimierz Meyerhold.

Działalność Biura Koncertowego E. Bujański (BK) w Krakowie inaugurował recital wokalny w czerwcu 1916 roku, natomiast regularne koncerty rozpoczęły się w listopadzie. Reiss był sporadycznie zapraszany do wygłoszenia prelekcji przed niecodziennymi lub rocznicowymi koncertami, m.in. klawesynowym Wandy Landowskiej w grudniu 1916 roku, monograficznym poświęconym Chopinowi w lutym 1925, a Beethovenowi w marcu i kwietniu 1927 roku⁴⁴. Najdłużej trwały jednak odczyty Reissa w ramach niedzielnych poranków muzycznych (godz. 11:00), odbywających się w siedzibie Towarzystwa Lekarskiego (ul. Radziwiłłowska 4). BK organizowało poranki literackie oraz muzyczne, w 1918 roku z przewagą tych pierwszych. W tymże roku kilka poranków literackich dotyczyło impresjonizmu i symbolizmu w sztuce, stąd i tematem pierwszych odczytów Reissa na porankach muzycznych (20 I i 3 II 1918) był *Impresjonizm i symbolizm w muzyce* (od Chopina do Debussy'ego), w części muzycznej utwory fortepianowe grał Stanisław Lipski; oraz *Claude Debussy*, kiedy to jego pieśni i utwory fortepianowe wykonali m.in. Zofia Bandrowska (śpiew), Stanisław Lipski i Zygmunt Przeorski (fortepian)⁴⁵. Regularne poranki muzyczne odbywały się od listopada 1918 do kwietnia 1920 roku, a 34 z prelekcjami Reissa.

⁴³ Zob. informacje w rubryce „Kronika”: NR 1916, nr 556, 574, 579, 618.

⁴⁴ *Koncert Wandy Landowskiej* [klawesynowy, 15 XII 1916, sala „Sokoła”], NR 1916 nr 626 (14 XII), s. 2; J. Reiss, *Wanda Landowska* [w programie koncertu m.in. preludia i fugi: c-moll, b-moll, Cis-dur z *Das Wohltemperierte Klavier*, *Capriccio na odjazd brata* J. S. Bacha, *Sonaty biblijne* Kuhnaua, miniatury Rameau i Daquina, sonata D. Scarlattiego, *Sonata a-moll* Mozarta, waltce Schuberta], NR 1914 nr 66 (5 III), s. 2; *Z sali koncertowej* [recital chopinowski Ignacego Friedmana, 7 II 1925, Teatr Stary], CZ 1925, nr 32 (8 II), s. 2; [Uroczystość Beethovenowska, 26 III 1927, Teatr Stary, Kwartet Drezdeński wykonał kwartety: *Es-dur* op. 74, *a-moll* op. 132, *A-dur* op. 18 nr 5; odczyt pt. *Beethoven apostoł idealizmu*], GN 1927, nr 78 (23 III), s. 5; nr 81 (26 III), s. 5; nr 87 (1 IV), s. 4; CZ 1927, nr 69 (25 III), s. 2; IKC 1927, nr 87 (29 III), s. 10; [Beethovenowski poranek symfoniczny Związku Muzyków Zawodowych RP organizowany przez Biuro Koncertowe E. Bujański, 3 IV 1927, Teatr Stary, orkiestra Związku, dyr. Ignacy Neumark, marsz z *III Symfonii* oraz *VII Symfonia*, *Koncert skrzypcowy D-dur*, wyk. Feliks Eyle], GN 1927, nr 83 (28 III), s. 5; CZ 1927, nr 73 (30 III), s. 3; IKC 1927, nr 87 (29 III), s. 5; NR 1927, nr 80 (8 IV), s. 3.

⁴⁵ NR 1918, nr 26 (16 I), s. 2; nr 31 (19 I), s. 2; nr 47 (29 I), s. 2.

Tematyka odczytów

W okresie branej tutaj pod uwagę aktywności Reissa, w latach 1912-1927, jego wystąpienia – w przeważającej większości połączone integralnie z częścią muzyczną wykonywaną na żywo – były określane jako wykład, odczyt lub prelekcja⁴⁶. Wykład miał charakter bardziej naukowy, odczyt i prelekcja – w większym stopniu popularnonaukowy lub popularny, w zależności od ich adresatów. Proporcje między słowną narracją i rozbrzmiewającą muzyką były różne. Prelekcje, zazwyczaj były najkrótsze, te realizowane przez Reissa często przybierały formę komentarza między kolejnymi częściami koncertu, na wykonywanej bowiem muzyce – podobnie jak w przypadku bardziej rozbudowanych odczytów – miała być skoncentrowana uwaga słuchaczy. W trakcie wykładów natomiast muzyka bardziej spełniała funkcję pogładowej ilustracji, niż samoistnego koncertu.

Reiss najczęściej układał wykłady w jednotematyczne cykle, złożone z 2 (głównie w ramach UL, np. *Muzyka starogrecka*, 16 i 18 III 1912; w IM, np. *Subiektywizm w muzyce*, 3 i 9 XII 1919)⁴⁷ do 15 części (KWN, *Beethoven*, od 8 XI 1919 do 7 II 1920). Liczne były cykle 3- lub 4-częściowe, np. w KWN *Główne zjawiska w muzyce XVIII wieku* (16 i 27 XI, 11 XII 1916), a na PWU *Epoka romantyzmu w muzyce* (5-8 II 1912)⁴⁸. Niekiedy pojawiały się wykłady pojedyncze, najczęściej przedstawiające twórczość jednego kompozytora i znamiennej cechę jego osobowości, względnie szczególną relację między dwoma twórcami lub tylko jedną operę. Wśród takich wykładów znalazły się dotyczące m.in. Chopina (KWN 1919, PWU 1927), Brahmsa (KWN 1917), Czajkowskiego (KWN 1919), Beethovena (PWU 1927), Wieniawskiego (KWN 1919), Pucciniego (KWN 1925), Moniuszki i Carla Loewego (KWN 1918), Liszta i Zarębskiego oraz Wagnera i Verdiego (KWN 1920), *Halki* Moniuszki, *Żydówki* Halévy'ego (KWN 1920)⁴⁹.

⁴⁶ W ówczesnym sposobie rozumienia tych określeń prelekcja i odczyt uchodziły za odmianę wykładu, odczyt był „czytany publicznie”. Zob. wyjaśnienia zawarte w M. Arct, *Słownik ilustrowany języka polskiego*, t. 1, s. 439, 624; t. 2, s. 1063, wyd. 3, Warszawa 1929. Obecnie, np. Wincenty Okoń odmianę pogadanki (prelekcji) i wykład charakteryzuje jako metody podające w ramach metod asymilacji wiedzy. Zob. W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, wyd. 5, Warszawa 2003, s. 255-260.

⁴⁷ NR 1912, nr 125 (16 III), s. 3; GK 1919, nr 328 (4 XII), s. 3; NR 1919, nr 436 (7 XII), s. 2.

⁴⁸ NR 1912, nr 55 (5 II), s. 2; 1916, nr 556 (4 XI), s. 2; nr 574 (14 XI), s. 2; nr 579 (16 XI), s. 2; nr 618 (9 XII), s. 2; CZ 1912, nr 55 (5 II), s. 3.

⁴⁹ KWN: *Brahms* 16 VI 1917; *Moniuszko i Loewe, kompozytor ballad*, 1 IV 1918, *Czajkowski* 1 II 1919, *H. Wieniawski* 7 VI 1919, *Chopin* 14 VI 1919, *F. Liszt i J. Zarębski* 14 II 1920, *Wagner a Verdi* 18 XII 1920, *Puccini*, 19 I 1925; PWU: *Chopin natchniony wieszcz narodu* – 19 II 1927 Katowice, 20 II 1927 Hajduki Wielkie, 27 II 1927 Mysłowice, 10 IV 1927 Tarnobrzeg; *Beethoven*

Tendencja Reissa do ujmowania zagadnień historyczno-muzycznych oraz opowiadających im dzieł muzycznych w większe całości o charakterze minisyntez – obok dużej liczby pojedynczych wydarzeń – znalazła wyraz również w sposobie planowania poranków czy wieczorów muzycznych. Były cykle poranków poświęconych m.in. Wagnerowi, np. w 1913 roku w UL, dotyczące kolejno *Latającego Holendra*, *Tannhäusera* i *Lohengrina*, *Walkirii*, *Śpiewaków norymberskich* i *Parsifala*, natomiast w roku 1920, organizowane przez BK, ułożone w inny sposób: *Złoto Renu* i *Walkiria*, *Zygfryd* i *Zmierzch bogów*, *Tristan i Izolda*.

Spektrum podejmowanych przez Reissa tematów podczas wszystkich branych przeze mnie pod uwagę wystąpień publicznych było szerokie. Poruszał kwestie ogólne związane z kulturą muzyczną, popularyzacją muzyki⁵⁰, organizacją koncertów i funkcją krytyki muzycznej, np. na wykładach zatytułowanych: *Jak należy słuchać muzyki* (KWN 2 IV 1921), *Programy koncertowe, ich krytyka i reforma* (KWN 9, 16, 23, 30 IV 1921)⁵¹. Zagadnienia ostatniego z wymienionych omawiał Reiss w tym samym roku na łamach krakowskiego czasopisma „Maski”⁵². Nie unikał trudnych zagadnień z zakresu estetyki muzycznej, m.in. dokonał ich przeglądu (KWN 28 IV, 5 i 12 V 1917) lub charakteryzował poglądy wybranego filozofa, np. Schopenhauera (UL 7 III 1915)⁵³.

Jednak najczęściej była to problematyka historyczno-muzyczna ujmowana z kilku perspektyw:

apostół idealizmu – 27 II 1927 Mielec, 2 III 1927 Chrzanów, 20 III 1927 Nowy Targ. Zob. NR 1917 nr 272 (14 VI), s. 2; 1919, nr 32 (26 I), s. 3; nr 243 (5 VI), s. 2; nr 249 (8 VI), s. 2; 1918, nr 148 (30 III), s. 2; 1920, nr 295 (13 XII), s. 2; GK 1920, nr 44 (14 II), s. 4; nr 345 (18 XII), s. 4; 1925, nr 15 (19 I), s. 6; GN 1925, nr 15 (19 I), s. 7; „Nowy Dziennik” 1920, nr 40 (12 II), s. 5; SZPWU: 1 I 1927 – 3 V 1927, s. 6, 9, 11, 15-16.

⁵⁰ M.in.: *Zagadnienia kultury muzycznej*, Stowarzyszenie Nauczycielek, 20 II 1916; *Popularyzacja muzyki w ramach „Kursu oświatowego”* UL, 30 VI – 5 VII 1914, w sumie 30 godzin wykładów i ćwiczeń podzielonych na cztery działy tematyczne: I. *Organizacja i zarządzanie towarzystwami oświaty*, II. *Bibliotekarstwo*, III. *Zadania popularyzacji i organizacji wykładów* (w sumie 11 wykładów, w tym Reiss 1 godzina), IV. *Metodyka wycieczek i zwiedzeń*. Zob. NR 1916 nr 85 (17 II), s. 1; NR 1914, nr 238 (21 VI), s. 3.

⁵¹ CZ 1921, nr 71 (27 III), s. 3; GK 1921, nr 88 (3 IV), s. 5; CZ 1921, nr 76 (4 IV), s. 2; GK 1921, nr 100 (16 IV), s. 4; nr 107 (23 IV), s. 4; nr 114 (30 IV), s. 4.

⁵² J. Reiss, *Programy koncertowe*, „Maski” 1919, zesz. 4, s. 62-63; *O recenzjach muzycznych*, „Maski” 1919, zesz. 6, s. 94-95; *Reforma krytyki muzycznej*, „Maski” 1919, zesz. 8, s. 127-128. Por. *O recenzjach muzycznych*, MW 1927, nr 12, s. 1-2.

⁵³ NR 1917, nr 191 (25 IV), s. 2; nr 212 (8 V), s. 2; nr 219 (12 V), s. 3; NR 1915, nr 119 (7 III), s. 2.

- a) okresu w dziejach muzyki – muzyka dawna (od Monteverdiego do Scarlattiiego, TM 12 II 1913), XVII i XVIII wieku (kameralna, Scarlatti, Bach, Händel, Haydn, Mozart, Beethoven: IM X-XI 1925)⁵⁴;
- b) wybranego narodu (kręgu kulturowego) – muzyka polska (UL 14 II 1917), francuska (KWN 23XI, 30 XI, 7 XII, 14 XII 1918), włoska (KWN 21, 28 XII 1918, 4, 11, 25 I 1919), rosyjska (BK 14 III 1920)⁵⁵;
- c) nurtu/stylu muzycznego – klasycyzm (Konserwatorium TM, kursy wakacyjne 1916; KWN 11, 18, 25 X, 1 XI 1919), modernizm (UL 28 XII 1914 i 6 I 1915), impresjonizm (UL 11, 13, 16 I 1916: Albeniz, Debussy, Skriabin, Szymanowski, V. Novák)⁵⁶;
- d) rodzaju muzyki – muzyka fortepianowa (UL 3 i 4 III 1913), miniatura fortepianowa (UL 19 I 1916: od XVIII w. do Debussy’ego); muzyka programowa lub tzw. „obrazowa” (TM 3 II 1913; KWN 19 V 1917)⁵⁷;
- e) gatunku muzycznego – rozwój sonaty (UL 31 I, 2 II 1915: Händel, Haydn, Mozart, Beethoven, Chopin, Schumann, Grieg; Ognisko Nauczycielskie 28 II 1914), tańca stylizowanego (od Bacha do Brahmsa, IM 3, 10 I 1915)⁵⁸, pieśni, opery;
- f) twórczości jednego kompozytora,
- g) jednego dzieła muzycznego.

Biorąc pod uwagę preferencje muzyczne oraz potencjalne bieżące doświadczenia muzyczne adresatów wykładów, odczytów i prelekcji, a nie tylko muzykologiczne zamierzenie wielostronnego ukazania dziejów muzyki i różnorodności jej gatunków, Reiss nieco uprzywilejował twórczość pieśniarską i operową XIX wieku, obok fortepianowej. Fortepian spełniał przecież w trakcie jego wystąpień kluczową rolę także jako przekaziciel muzyki symfonicznej (np. w postaci transkrypcji m.in. symfonii Beethovena) i operowej. Idealnym wręcz twórcą, na przykładzie

⁵⁴ CZ 1913, nr 59 (5 II), s. 2; nr 71 (12 II), s. 2; GK 1925, nr 255 (27 X), s. 3; nr 278 (20 XI), s. 4; GN 1925, nr 266 (16 XI), s. 2.

⁵⁵ NR 1917, nr 55 (3 II), s. 2; NR 1918, nr 519 (21 XI), s. 2; nr 531 (28 XI), s. 2; nr 543 (5 XII), s. 2; nr 556 (13 XII), s. 2; NR 1918, nr 570 (23 XII), s. 2; 1919, nr 5 (5 I), s. 2; nr 7 (5 I), s. 2; nr 20 (19 I), s. 2; GK 1920, nr 63 (4 III), s. 4.

⁵⁶ NR 1916, nr 342 (10 VII), s. 1; CZ 1916, nr 343 (10 VII), s. 2; NR 1919, nr 381 (11 X), s. 2; 388 (18 X), s. 2; nr 394 (24 X), s. 2; nr 402 (1 XI), s. 2; GK 1919, nr 384 (14 X), s. 2; nr 349 (24 X), s. 2; nr 297 (2 XI), s. 4; NR 1914, nr 563 (22 XII), s. 2; NR 1915, nr 1 (1 I), s. 2; CZ 1916, nr 16 (10 I), s. 2; NR 1916 nr 13 (9 I), s. 2; nr 16 (11 I), s. 2; nr 20 (13 I), s. 2; nr 25 (15 I), s. 1.

⁵⁷ NR 1913, nr 103 (3 III), s. 2; NR 1916, nr 30 (18 I), s. 1; nr 35 (21 I), s. 2; NR 1913, nr 49 (30 I), s. 2; nr 54 (2 II), s. 2; nr 55 (3 II), s. 2; CZ 1913, nr 54 (2 II), s. 1; NR 1917, nr 225 (16 V), s. 2.

⁵⁸ NR 1915 nr 58 (2 II), s. 2; CZ 1915, nr 64 (1 II), s. 2; NR 1914 nr 55 (27 II), s. 2; nr 57 (28 II), s. 2; nr 62 (3 III), s. 2; CZ 1915, nr 5 (3 I), s. 2; GN 1915, nr 8 (5 I), s. 3; NR 1915, nr 5 (4 I), s. 2; nr 18 (11 I), s. 2.

którego można było pokazać ważność pieśni i muzyki fortepianowej w XIX wieku, był m.in. Schumann. Jemu Reiss poświęcił kilka cykli w latach 1915-1926 (zob. tabela 2); 6-częściowy, z odrębnymi tytułami kolejnych wykładów, miał miejsce w KWN w roku 1925 roku (być może z okazji 115-rocznicy urodzin kompozytora): *Robert Schuman – I. Ideal romantyzmu* (17 II); II. *Poeta-marzyciel* (24 II); III. *U szczytu mistrzostwa* (3 III); IV. *Klara Wieck* (10 III); V. *W mrokach obłądu* (17 III); VI. *Pogrobowiec romantyzmu* (24 III)⁵⁹. Wykonawcami części muzycznych byli m.in.: Melania Neuger, Olga Martusiewicz, Kazimiera Liban-Lipschütz, Stanisław Lipski – pianiści, Zofia Kućmierczyk – śpiewaczka. Reiss prowadził też cykl obrazujący *Rozwój pieśni nowoczesnej od Schuberta* (11 części, 13 III – 30 V 1919, KWN), z wyróżnieniem (2 wykłady) pieśni Hugo Wolffa, uwzględnieniem dzieł Liszta, Straussa i Mahlera oraz Polaków – Żeleńskiego, Noskowskiego, Galla, Niewiadomskiego, Paderewskiego, Melcera, Karłowicza, Różyckiego i Szymanowskiego⁶⁰. Pieśni polskie omówił też w ramach odrębnego cyklu KWN w 1920 roku (9, 16, 23 X) oraz na pojedynczych odczytach UL w 1917 roku, m.in. w kontekście pieśni obcej (m.in. Chopin, Moniuszko, Schubert, Schumann)⁶¹.

Zagadnienia operowe ujmował Reiss albo w sposób ogólny (KWN 1917), jako problem gatunku muzycznego, lub ukazywał wybrane jego arcydzieła (KWN 1921), albo charakteryzował twórczość operową jednego lub dwóch kompozytorów (Mozart, KWN 1919; Mascagni i Leoncavallo, BK 1919), lub szczególnie ważną w XIX wieku propozycję reformy Wagnera (3 wykłady, KWN 1920), względnie rozwój opery od reformy Glucka do Verdiego i po nim do Pucciniego (UL 1915)⁶². Wyróżniał się 6-częściowy cykl w KWN, od 10 kwietnia do 15 maja 1920, pod tytułem *Opera w epoce naturalizmu i weryzmu: Traviata, Carmen, Cavaleria rusticana i Pajace, Cyganeria, Tosca, Madame Butterfly*. Wiele odczytów i prelekcji odnosiło się tylko do jednej opery, bo innym gatunkom wokalnie-instrumentalnym (oratorium, 1927) czy pojedynczym dziełom muzyki symfonicznej na odczytach poza cyklami były dedykowane zaledwie trzy poran-

⁵⁹ GK 1925, nr 39 (16 II), s. 11; nr 45 (23 II), s. 11; nr 51 (2 III), s. 9; nr 58 (11 III), s. 7; nr 63 (16 III), s. 11; nr 69 (23 III), s. 11; GN 1925, nr 69 (23 III), s. 7.

⁶⁰ NR 1919, nr 108 (12 III), s. 2; nr 110 (13 III), s. 2; nr 116 (16 III), s. 2; nr 124 (21 III), s. 2; nr 128 (23 III), s. 2; nr 134 (28 III), s. 2; nr 138 (30 III), s. 2; nr 147 (4 IV), s. 2; nr 157 (10 IV), s. 2; nr 175 (23 IV), s. 2; nr 177 (24 IV), s. 2; nr 189 (2 V), s. 2; nr 192 (4 V), s. 2; nr 203 (11 V), s. 2; nr 227 (25 V), s. 3.

⁶¹ CZ 1920, nr 238 (7 X), s. 2; nr 242 (11 X), s. 2; GK 1920, nr 275 (7 X), s. 5; nr 282 (14 X), s. 5; nr 288 (21 X), s. 4; NR 1917, nr 287 (23 VI), s. 2; nr 289 (24 VI), s. 2.

⁶² NR 1917 nr 448 (28 IX), s. 2; nr 452 (30 IX), s. 2; 1919, nr 50 (6 II), s. 2; nr 56 (9 II), s. 2; GK 1921, nr 128 (14 V), s. 6; CZ 1921, nr 111 (16 V), s. 2; GK 1919, nr 308 (14 XII), s. 5; CZ 1920, nr 272 (15 XI), s. 2; GK 1920, nr 314 (17 XI), s. 5; nr 338 (11 XII), s. 5; NR 1920, nr 293 (11 XII), s. 2; NR 1915 nr 91 (20 II), s. 2; nr 93 (21 II), s. 2.

ki muzyczne odbywające się w Towarzystwie Lekarskim: Beethovena *IX* oraz *III Symfonia* (16 III 1919, 5 II 1920), Berlioza *Symfonia fantastyczna* (1 II 1920)⁶³. Na tych i innych porankach przede wszystkim prezentowano pojedyncze opery, wyjątkowo dwie lub trzy (zob. tabela 1), z wykonaniem najważniejszych w rozwoju akcji dramatycznej arii, rzadziej duetów czy małych sceny zespołowych, wszystko z towarzyszeniem fortepianu.

Tabela 1. Wykłady i poranki muzyczne z udziałem Józefa Reissa poświęcone operze (przykłady).

Tytuł opery	Instytucja	Data	Źródło informacji
<i>Aida</i>	BK	18 I 1920	GK 1920, nr 16 (16 I), s. 5; nr 18 (18 I), s. 6.
<i>Carmen</i>	BK KWN	13 IV 1919 17 IV 1920	NR 1919, nr 152 (8 IV), s. 2; GK 1920, nr 105 (17 IV), s. 3.
<i>Cavaleria Rusticana</i> <i>Pajace</i>	KWN	24 IV 1920	GK 1920, nr 111(23 IV), s. 4; NR 1920, nr 101 (23 IV), s. 3.
<i>Cyganeria</i>	BK KWN	8 II 1920 1 V 1920	GK 1920, nr 36 (6 II), s. 6; „Nowy Dziennik” 1920, nr 37 (8 II), s. 3; NR 1920, nr 87 (9 IV), s. 2.
<i>Fidelio</i>	BK	25 I 1920	GK 1920, nr 22 (22 I), s. 5; nr 24 (24 I), s. 2.
<i>Halka</i>	KWN	22 V 1920	NR 1920, nr 121 (12 V), s. 2.
<i>Holender tulacz</i>	UL	19 I 1913	NR 1913, nr 25 (16 I), s. 2.
<i>Lohengrin</i> <i>Tannhäuser</i>	UL BK	19 I 1913 4 I 1920	NR 1913, nr 25 (16 I), s. 2; GN 1920, nr 3 (3 I), s. 2; GK 1920, nr 4 (4 I), s. 5.
<i>Madame Butterfly</i>	BK KWN	21 III 1920 15 V 1920	GK 1920, nr 76 (17 III), s. 6; NR 1920, nr 116 (14 V), s. 2.
<i>Tristan i Izolda</i>	BK	25 IV 1920	GK 1920, nr 110 (22 IV), s. 6.
<i>Tosca</i>	BK KWN	29 II 1920 8 V 1920	GK 1920, nr 56 (26 II), s. 5; nr 66 (7 III), s. 3; „Nowy Dziennik” 1920, nr 54 (26 II), s. 4; NR 1920, nr 107 (3 V), s. 3.
<i>Traviata</i>	BK KWN	7 III 1920 10 IV 1920	GK 1920, nr 62 (3 III), s. 5; „Nowy Dziennik” 1920, nr 62 (5 III), s. 6; GK 1920, nr 98 (10 IV), s. 4.
<i>Walkiria</i> <i>Śpiewacy norymberscy</i> <i>Parsifal</i>	UL	26 I 1913	NR 1913, nr 42 (26 I), s. 2; nr 46 (29 I), s. 2.
<i>Walkiria</i> <i>Złoto Renu</i>	BK	11 IV 1920	GK 1920, nr 91 (1 IV), s. 5; nr 94 (4 IV), s. 6; nr 98 (10 IV), s. 4.
<i>Zygfryd</i> <i>Zmierzch bogów</i>	BK	18 IV 1920	GK 1920, nr 102 (14 IV), s. 5.
<i>Żydówka</i>	KWN	29 V 1920	NR 1920, nr 128 (29 V), s. 2.

⁶³ NR 1919, nr 82 (25 II), s. 2; nr 108 (12 III), s. 3; GK 1920, nr 29 (29 I), s. 5; nr 42 (12 II), s. 6.

Wyobrażenie o wyborze kompozytorów, którym Reiss poświęcił cykliczne i/ lub pojedyncze wykłady czy prelekcje w trakcie koncertów historycznych, poranków lub wieczorów muzycznych, a także o częstotliwości jego powrotu do danych postaci, daje zestawienie przykładów zawarte w tabeli 2.

Tabela 2. Wykłady, odczyty i prelekcje Józefa Reissa poświęcone jednemu kompozytorowi (przykłady).

Kompozytor	Instytucja	Data	Źródło informacji
Bach	TM	12 III 1913	CZ 1913, nr 105 (4 III); GN 1913, nr 59 (12 III).
	KWN	11, 20, 25 V 1918	NR 1918 nr 211 (11 V); nr 219 (16 V); nr 227 (22 V).
	BK	2 II 1919	NR 1919, nr 36 (29 I).
Beethoven	UL	13 III 1913	NR 1913, nr 120 (13 III); nr 136 (16 III).
	IM	20, 27 XII 1914	NR 1914, nr 557 (19 XII); nr 569 (28 XII).
	UL	19, 23, 26, 28, 30 III 1915	NR 1915, nr 139 (18 III); nr 141 (19 III); nr 160 (30 III).
	BK	26 X 1919	NR 1919, nr 385 (15 X).
Brahms	KWN	8, 15 XII 1924, 5, 12 I 1925	GN 1924, nr 280 (7 XII); nr 286 (13 XII); NR 1924, nr 286 (15 XII); GK 1925, nr 4 (4 I); nr 9 (12 I); GN 1925, nr 4 (5 I); nr 9 (12 I).
	BK	19 I 1919	NR 1919, nr 10 (14 I).
	KWN	22 II, 1, 8 III 1919	NR 1919, nr 67 (15 II); nr 80 (23 II); nr 98 (6 III).
	KWN	12, 19, 26 II, 5, 12, 19 III 1921	GK 1921, nr 42 (12 II); CZ 1921, nr 30 (7 II); nr 36 (14 II); nr 42 (21 II); nr 48 (28 II); nr 53 (7 III); nr 59 (14 III).
Chopin	W. Herget	16 V 1922	NR 1922, nr 108 (14 V); nr 117 (25 V).
	UL	5, 12 I 1913	NR 1913, nr 4 (3 I); nr 5 (4 I); nr 12 (9 I).
	UL	23 II 1913	NR 1913, nr 87 (21 II).
Debussy	IM	28 II 1915	NR 1915, nr 85 (17 II); nr 94 (22 II); GN 1915, nr 107 (1 III).
	KWN	22, 19, 23, 24 II, 2, 9, 16, 23 III 1918	NR 1918, nr 55 (2 II); nr 64 (8 II); nr 77 (16 II); nr 85 (21 II); nr 100 (2 III); nr 112 (9 III); nr 121 (14 III); nr 136 (23 III).
	KWN	14 VI 1919	NR 1919, nr 249 (8 VI).
	BK	7 II 1925	CZ 1925, nr 32 (8 II).
Franck	BK	3 II 1918	NR 1918, nr 47 (29 I).
	KWN	2 XII 1926	GN 1926, nr 276 (29 XI); NR 1926, nr 276 (1 XII).
Gounod	BK	11 I 1920	GK 1920, nr 7 (7 I); nr 13 (13 I).
Grieg	BK	8 XII 1919	GK 1919, nr 327 (3 XII).
Händel	IM	24 I 1915	GN 1915, nr 33 (19 I).
Händel	BK	9 III 1919	NR 1919, nr 98 (6 III); nr 102 (8 III).

Liszt	UL	23 XI 1913	CZ 1913, nr 541 (22 XI).
	KWN	10, 17, 24 XI 1917	NR 1917, nr 520 (10 XI); nr 525 (13 XI); nr 530 (16 XI); nr 540 (22 XI); nr 548 (27 XI).
	BK	5 I 1919	NR 1919, nr 3 (3 I).
Mendelssohn	Czytelnia Towarzy- ska	16 III 1913	NR 1913, nr 121 (13 III); CZ 1913, nr 121 (13 III).
	BK	30 III 1919	NR 1919, nr 135 (28 III).
Meyerbeer	BK	22 II 1920	„Nowy Dziennik” 1920, nr 47 (19 II).
Moniuszko	BK	4 V 1919	NR 1919, nr 177 (24 IV); nr 191 (3 V).
Mozart	TM	26 II 1913	GN 1913, nr 48 (27 II).
	UL	18 III 1917	NR 1917, nr 197
	KWN	19, 26 X, 2, 9, 16 XI 1918	NR 1918, nr 463 (18 X); nr 472 (24 X); nr 486 (1 XI); nr 495 (7 XI); nr 511 (16 XI).
Offenbach	BK	30 XI 1919	GK 1919, nr 324 (30 XI).
Paganini	BK	24 XI 1918	NR 1918, nr 516 (20 XI).
Schubert	KWN	6, 20, 27 X, 3 XI 1917	NR 1917, nr 462 (6 X); nr 487 (20 X); nr 488 (21 X); nr 490 (23 X); nr 498 (27 X); nr 502 (30 X).
	KWN	1, 8, 15, 22, 5 II 1921	GK 1921, nr 2 (2 I); nr 8 (9 I); nr 15 (16 I); nr 21 (22 I); nr 34 (5 II).
Schumann	IM	31 I 1915	GN 1915, nr 46 (26 I).
	UL	29 IV 1917	NR 1917, nr 197 (28 IV); nr 199 (29 IV).
	KWN	6, 13, 20, 27 IV, 4 V 1918	NR 1918, nr 153 (4 IV); nr 168 (13 IV); nr 178 (19 IV); nr 192 (27 IV); nr 202 (4 V).
	BK	10 XI 1918	NR 1918, nr 498 (9 XI).
	KWN	21, 28 II, 6, 13, 20, 27 III 1920	„Nowy Dziennik” 1920, nr 45 (17 II); nr 49 (21 II); GK 1920, nr 51 (21 II); nr 58 (28 II); nr 65 (6 III); nr 73 (14 III); nr 86 (27 III); NR 1920, nr 71 (20 III).
	IM	przed 18 II 1926	GK 1926, nr 39 (18 II).
R. Strauss	BK	9 II 1919	NR 1919, nr 47 (4 II); nr 50 (5 II); nr 56 (9 II).
	IM	przed 18 III 1926	GK 1926, nr 63 (18 III).
H. Wolff	BK	2 III 1919	NR 1919, nr 82 (25 II); nr 86 (27 II).

Sylwetki oraz twórczość czy wybrane dzieła, m.in. Bizeta, Beethovena, Liszta, Schumanna, Wagnera, Moniuszki, Straussa, Debussy’ego, Carissimiego, prezentował Reiss na łamach prasy od 1911 roku, a niekiedy niemal równoległe z wygłaszanymi odczytami⁶⁴. Szczególne miejsce w tematyce publicznych wystąpień Reissa

⁶⁴ Są to m.in. następujące teksty J. Reissa: *Franciszek Liszt (w setną rocznicę urodzin)*, *Robert Schumann. (Sylwetka jubileuszowa)*, „Biblioteka Warszawska” 1911, t. 4, s. 133-147 oraz s. 258-266;

zajmował Beethoven. Poza wymienionymi w tabeli 2. wykładami i odczytami długie cykle poświęcone jego twórczości odbyły się w KWN od grudnia 1917 do lutego 1918 (10 wykładów) oraz od listopada 1919 do lutego 1920 roku (15 wykładów) z poprzedzającym go w październiku 1919 roku rozbudowanym wstępem (3 wykłady), obejmującym przedstawicieli muzyki klasycznej przed Beethovenem (C. Ph. E. Bach, Haydn, Mozart)⁶⁵. Plan zwłaszcza pierwszego z wymienionych cykli wykładów (zob. tabela 3) jest analogiczny do układu monografii *Beethovena*, jaką Reiss opublikował z okazji 150. rocznicy urodzin kompozytora w roku 1920, a którą dedykował pianistce Beacie Doleżałówniej, wykonawczyni m.in. utworów Mozarta i Haydna jako ilustracji do wspomnianego już wstępu do drugiego cyklu beethovenowskiego. W tym, według autora, „zaledwie [...] szkicu do obszernej i rzeczowej monografii”⁶⁶ część druga, poświęcona twórczości (s. 31-146), jest bowiem znacznie obszerniejsza i szczegółowa, niż pierwsza, dotycząca życia Beethovena (s. 3-28). Rozdziały części pierwszej obejmują kolejno: 1. *Nowy styl instrumentalny* (rodzaj wprowadzenia), 2. *Sonaty fortepianowe*, 3. *Sonaty na skrzypce i fortepian. Inne kompozycje kameralne*, 4. *Kwartety smyczkowe*, 5. *Symfonie*, 6. *Uwertury, Koncerty. Wariacje*, 7. *Fidelio. Pieśni*, podsumowanie całej monografii (por. tabela 3, ostatnia kolumna). W Reissa cyklu 1917/1918 pominięta została opera, jako ilustracja nie pojawił się koncert skrzypcowy, a symfonie – jak na to pozwalały warunki niewielkiej sali wykładowej oraz jak to należało do powszechnie przyjętego zwyczaju – były zaprezentowane w obiegowej wówczas fortepianowej wersji Liszta. Natomiast w cyklu 1919/1920, pomijając już omówione kwartety oraz symfonie, z jednej strony – jakby w formie uzupełnienia – Reiss zaprezentował *Fidelia* i z twórczości kameralnej trio fortepianowe, a z drugiej strony, skupił się na szczegółowym, quasi-monograficznym przeglądzie muzyki fortepianowej, przede

Dramat muzyczny Ryszarda Straussa, „Biblioteka Warszawska” 1911, t. 3, s. 563-576; *Ryszard Wagner (w setną rocznicę śmierci)*, „Przegląd Muzyczny” 1913, nr 11 (1 VI), s. 2-4; „*Carmen*”. *Opera G. Bizeta*, NR 1915 nr 297 (15 VI), s. 2; *Claude Debussy*, NR 1918, nr 154 (3 IV), s. 1; *Stanisław Moniuszko. (W setną rocznicę urodzin: 5 maja 1819)*, NR 1919, nr 192 (4 V), s. 1-2; *Stanisław Moniuszko. W setną rocznicę urodzin*, „Maski” 1919, zes. 9, s. 130-132; *L. van Beethoven. W 150 rocznicę urodzin*, NR 1920, nr 294 (12 XII), s. 1; *LX Symfonia Beethovena. Popularnie napisał...*, Druk „Gazeta Narodowa”, Kraków 1923; *Oratorium. Prelekcja wygłoszona na koncercie Towarzystwa Oratoryjnego w Krakowie [4 X 1927]. W programie oratorium G. Carissimiego „Jefta”*, MW 1927, nr 21 (1 XI), s. 4-5. Por. CZ 1927, nr 224 (1 X), s. 2; nr 225 (2 X), s. 3; GN 1927, nr 267 (2 X), s. 5.

⁶⁵ *Przedstawiciele muzyki klasycznej*: 11 X (*Początki subiektywizmu w muzyce: Ph. E. Bach i Haydn*), 18 X (Ph. E. Bach, Haydn), 25 X (Mozart), 1 XI (Beethoven) 1919, NR nr 381 (11 X), s. 2; nr 388 (18 X), s. 2; nr 394 (24 X), s. 2; nr 402 (1 XI), s. 2; GK 1919, nr 384 (14 X), s. 2; nr 349 (24 X), s. 2; nr 297 (2 XI), s. 4.

⁶⁶ J. Reiss, *Beethoven*, Warszawa – Lublin – Kraków 1920, s. VIII.

wszystkim sonat (zob. tabela 4). Jeśli dodamy do tego, mające miejsce w związku z pięcioma wykładami Reissa w UL w 1915 roku, wykonanie w sumie 5 sonat fortepianowych (grały: M. Clossman, S. Abłamowicz-Meyerowa) oraz 3 skrzypcowych (W. Syrek, J. Kuliński, S. Abłamowicz-Meyerowa, W. Bobkowska), kwartetu fortepianowego (S. Abłamowicz-Meyerowa, J. Baranowska, J. Kuliński, A. Brandys) oraz transkrypcji fortepianowych wszystkich symfonii (S. Abłamowicz-Meyerowa), to obraz twórczości Beethovena ukazany mieszkańcom Krakowa przez muzykologa tylko w tych trzech największych cyklach był pełny i wszechstronny.

Tabela 3. Kolegium Wykładów Naukowych 1917/1918, *Twórczość Beethovena*⁶⁷.

Data	Temat/program	Wykonawcy	Monografia Beethoven, numer rozdziału
1 XII 1917	Wprowadzenie	brak danych	1
8 XII 1917	Sonaty fortepianowe	Maria Zimmermann, Maria Clossman, Mieczysław Münz	2
15 XII 1917	Sonaty fortepianowe, wariacje i pieśni: m.in. <i>Sonaty</i> op. 53	M. Zimmermann, S. Mierunowicz, Józef Stepniowski (śpiew)	2, 6, 7
22 XII 1917	Sonaty skrzypcowe i muzyka kameralna: <i>Sonata skrzypcowa F-dur</i> , <i>Kwartet smyczkowy A-dur</i> op. 18 nr 5	Stanisława Abłamowicz-Meyerowa (fortepian), Władysław Syrek (skrzypce), Szwede (skrzypce), Mieczysław Szaleski (altówka), Bolesław Kopstyński (wiolonczela)	3, 4
29 XII 1917	Kwartety smyczkowe	Jw.	4
6 I 1918	Koncert i symfonia: <i>Koncert fortepianowy c-moll IV Symfonia</i> , transkrypcja fortepianowa Liszta	S. Abłamowicz-Meyerowa	5, 6
12 I 1918	Symfonie	S. Abłamowicz-Meyerowa	5
19 I 1918	Symfonie: <i>VI, VII</i> , transkrypcja fortepianowa Liszta	S. Abłamowicz-Meyerowa	5
26 I 1918	Symfonie: <i>IX</i> , transkrypcja fortepianowa Liszta	S. Abłamowicz-Meyerowa	5
2 II 1918	Podsumowanie	brak danych	zakończenie

⁶⁷ NR 1917 nr 554 (30 XI), s. 2; nr 578 (15 XII), s. 2; nr 584 (19 XII), s. 2; nr 590 (22 XII), s. 2; nr 595 (28 XII), s. 2; 1918, nr 5 (4 I), s. 2; nr 7 (5 I), s. 2; nr 9 (6 I), s. 2; nr 29 (18 I), s. 2; nr 37 (23 I), s. 2; nr 44 (26 I), s. 2.

Tabela 4. Kolegium Wykładów Naukowych 1919/1920, *Twórczość Beethovena*⁶⁸.

Data	Temat/program	Wykonawcy	Monografia
1 XI 1919	Utwory fortepianowe i pieśni	Stanisław Lipski, Aleksandra Szafrąńska (śpiew)	2, 7
8 XI 1919	Sonaty fortepianowe i skrzypcowe	S. Lipski, Adam Herman (skrzypce)	2, 3
15 XI 1919	Sonaty fortepianowe i utwory skrzypcowe: <i>Sonata C-dur</i> op. 2, dwa romanse na skrzypce op. 40, op. 50	S. Lipski, Leopold Bobilewicz (z Filharmonii Warszawskiej, skrzypce)	3
22 XI 1919	<i>Fidelio</i>	Wanda Heinrichówna, Adam Ludwig (śpiew, soliści) i kwartet wokalny	7
29 XI 1919	<i>Fidelio</i>	Jw.	7
6 XII 1919	Utwory fortepianowe i sonaty: <i>Sonata c-moll</i> op. 13, <i>Rondo G-dur</i> , <i>Andante favori</i>	S. Lipski, S. Ablamowicz-Meyerowa	2
14 XII 1919	Wariacje i sonaty fortepianowe: m.in. <i>Sonata D-dur</i>	M. Clossman, Z. Pankiewiczówna, P. Goldanowa	2, 6
20 XII 1919	Wariacje i sonaty fortepianowe: m.in. <i>Wariacje c-moll</i> , <i>Sonata</i> op. 14	S. Lipski, Maria Jezierska	2, 6
27 XII 1919	Sonaty fortepianowe: op. 27 <i>Es-dur</i> , <i>cis-moll</i>	S. Lipski, Stanisław Czerny	2
3 I 1920	Sonaty fortepianowe: <i>A-dur</i> op. 101, <i>E-dur</i> op. 109	Wiktor Łabuński	2
10 I 1920	Sonaty fortepianowe: <i>Es-dur</i> op. 7, <i>C-dur</i> op. 53	M. Jezierska, Olga Łapicka	2
17 I 1920	Sonaty skrzypcowe: <i>A-dur</i> op. 47	A. Herman, S. Lipski	3
24 I 1920	Kompozycje kameralne: <i>Trio fortepianowe D-dur</i> op. 70 nr 1	S. Lipski, Hugo Baruch (skrzypce), Ferdynand Macalik (wiolonczela)	3
31 I 1920	Sonaty fortepianowe: <i>A-dur</i> op. 101, <i>f-moll</i> op. 57	S. Lipski, Berta Maryo	2
7 II 1920	Sonaty fortepianowe: <i>e-moll</i> op. 90, <i>c-moll</i> op. 111	S. Lipski, W. Łabuński	2

⁶⁸ NR 1919, nr 409 (9 XI), s. 2; nr 415 (15 X), s. 2; nr 421 (22 XI), s. 2; nr 424 (25 XI), s. 2; nr 436 (7 XII), s. 2; nr 452 (25 XII), s. 4; nr 447 (20 XII), s. 2; nr 442 (14 XII), s. 2; GK 1919, nr 317 (23 XI), s. 5; nr 324 (30 XI), s. 4; nr 324 (30 XI), s. 5; nr 331 (7 XII), s. 3; nr 337 (15 XII) s. 4; NR 1920, nr 2 (2 I), s. 2; nr 5 (5 I), s. 2; nr 10 (11 I), s. 2; nr 15 (17 I), s. 2; nr 20 (22 I), s. 3; nr 27 (30 I), s. 2; nr 33 (6 II), s. 3; GK 1920, nr 1 (1 I), s. 5; nr 7 (7 I), s. 4; nr 14 (14 I), s. 3; nr 24 (24 I), s. 4; nr 31 (31 I), s. 3; nr 37 (7 II), s. 4.

W latach dwudziestych całkowicie nowymi wśród problematyki odczytów Reissa oraz innych krakowskich muzykologów, o których wspominałam, były dwa tematy, jakim poświęcił on uwagę w 1925 i 1927, i które zapadły w pamięci jego słuchaczy. Mianowicie był to odczyt pod tytułem *Jazz, powojenna psychoza tańca*, ilustrowany przez jazz-band pod kierunkiem Adama Hermana, w kinie „Uciecha”, 6 grudnia 1925 roku (powtórzony 8 XII, a w 1926 roku opublikowany), o którym Wiktor Zechenter pisał w sprawozdaniach z Krakowa na łamach katowickiej „Polonii” oraz poznańskiego „Postępu”, a po kilkudziesięciu latach w swoich wspomnieniach⁶⁹. I drugi odczyt – *Żydostwo w muzyce*, wygłoszony w Teatrze Starym, 17 grudnia 1927 roku, w którym Reiss ustosunkował się m.in. do słynnej rozprawy Ryszarda Wagnera *Judentum in der Musik* (1850)⁷⁰. Już w następnym roku, w marcu 1928, został on – pod tytułem *Dusza żydostwa w muzyce* – przedstawiony w ramach PWU w Nowym Sączu, a w wersji rozszerzonej opublikowany w „Muzyku Wojskowym”⁷¹.

Uwzględniając zarówno aspekt struktury, jak i treści scharakteryzowanych w niniejszym artykule odczytów-koncertów oraz patrząc na całość prelegenckiej aktywności Reissa w okresie 1912-1927, można postawić hipotezę, że właśnie doświadczenia zdobyte na tym polu były podstawą jego później uporządkowanych uogólnień teoretycznych dotyczących tzw. audycji szkolnych, które zawarł w studium opublikowanym w czasopiśmie „Śpiew w Szkole” 1933/34 (nr 7 i 8), a przykład jednej z nich (poświęconej polonezowi) opisał w miesięczniku „Muzyka w Szkole” 1933 (nr 6 i 7). Cele audycji muzycznych skierowanych do młodzieży były bowiem analogiczne jak cele prelegenckiej działalności Reissa adresowanej nie tylko do młodzieży: „obudzenie zainteresowania do muzyki nawet u najmniej muzykalnych”, nauczanie słuchania muzyki, pogłębienie „zamiłowania” do niej, poprzez „zbliżenie do dzieła sztuki”, które jest „źródłem estetycznego przeżycia”, wychowanie słuchacza oraz obudzenie w nim postawy krytycznej wobec artystycznych walorów utworu muzycznego i sposobu jego wykonania⁷². Reiss zwracał uwagę na zależność formy audycji od audytorium, dla którego jest

⁶⁹ Wit. [W. Zechenter], *To i owo z Krakowa*, „Polonia” 1925, nr 335 (9 XII), s. 4; Wit., *Wieści z Krakowa*, „Postęp” 1925, nr 292 (18 XII), s. 4; Zechenter, *op. cit.*, s. 158, 160. Zob. J. Reiss, *Jazz – powojenna psychoza tańca*, „Muzyka i Śpiew” 1926, nr 66-68.

⁷⁰ CZ 1927, nr 287 (15 XII), s. 2; IKC 1927, nr 346 (16 XII), s. 6; GN 1927, nr 342 (16 XII), s. 5; „Nasz Dziennik” 1927, nr 335 (18 XII), s. 9.

⁷¹ Na wykładzie w Nowym Sączu, 18 III 1928, było obecnych 338 osób. Podaję według SZPWU: 1 XII 1927 – 30 IV 1928, s. 8. Zob. J. Reiss, *Dusza żydostwa w muzyce*, MW 1928, nr 9 (1 V), s. 1, 3-4; nr 10 (15 V), s. 1-2; nr 11 (1 VI), s. 2-3; nr 13 (1 VII), s. 1-2; nr 14 (15 VII), s. 1-2.

⁷² *Idem*, *Audycje muzyczne*, „Śpiew w Szkole” 1933/34, nr 7, s. 133; *Audycja szkolna*, „Muzyka w Szkole” 1033, nr 6 (luty), s. 117.

przeznaczona, i od jej tematu, omawiał techniki prowadzenia audycji, zalecał monograficzne ujmowanie tematów (jedna forma muzyczna, „prąd”, epoka, „wybitna osobistość historyczna”), najlepiej w cyklach tworzących zamkniętą całość. Prelekcja, jako część audycji, ma – według Reissa – „najbardziej istotne znaczenie. Od niej zależy wartość audycji. Prelegent jest właściwym kierownikiem audycji. On daje pomysł, on go realizuje, a zarazem na poszczególnych punktach programu osnuwa swoje wywody”⁷³. Muzykolog, poza określeniem m.in., jakie elementy struktury i cechy wyrazu utworu muzycznego trzeba scharakteryzować oraz co uwzględnić w opisie epoki historycznej i związkach między sztukami pięknymi, dużo miejsca poświęcił na uwagi dotyczące cech języka wypowiedzi prelegenta. Jego zdaniem, trzeba mówić „naturalnie”, „rzeczowo a przystępnie i jasno”, przestrzegać „należytę dyscypliny logicznej”, nie używać „kwiecistych” sformułowań, „frazesów i nastrojowej obrazowości”, unikać „wszelkiego balastu teoretycznego”, nie mówić długo, bo to nuży i zniechęca słuchacz, a on ma po wypowiedzianych słowach „wysłuchać się” w muzykę i ulec jej czarowi⁷⁴. Zasadniczym warunkiem umożliwiającym osiągnięcie zamierzonych celów jest ponadto wysoki stopień artyzmu zarówno utworów muzycznych wchodzących do programu audycji czy odczytu-koncertu, jak i ich wykonawczej interpretacji⁷⁵. Opisane cele i cechy prelekcji były przez samego Reissa przestrzegane także wówczas, gdy stanął przed mikrofonem Radia Kraków.

Radiowy debiut w 1927 roku

Pierwsza próbna audycja Rozgłośni Polskiego Radia w Krakowie odbyła się 15 lutego 1927 roku, a oficjalne otwarcie radiostacji 23 lutego⁷⁶. Po posiedzeniu w dniu 27 lutego tzw. Kuratorium Radiowego, obradującego nad programem krakowskiej radiostacji, m.in. poinformowano, że początkowo planuje się retransmisje koncertów z Warszawy, ale „jeden lub dwa wieczory tygodniowo poświęcić koncertom krakowskim, których wykonawcami byłyby miejscowe siły artystyczne”⁷⁷, natomiast na temat odczytów o muzyce są w toku rokowania

⁷³ *Idem*, *Audycje muzyczne*, „Śpiew w Szkole” 1933/34, nr 8, s. 149.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 149-151; *Audycje muzyczne...*, nr 6, s. 117, 120; nr 7 (marzec), s. 147.

⁷⁵ *Ibid.*, s. 133.

⁷⁶ *Halo! Halo! Mówi Kraków na fali 422 m.*, IKC 1927, nr 48 (18 II), s. 5; *Otwarcie stacji radiofonicznej w Krakowie*, IKC 1927, nr 55 (25II), s. 13; *Halo! Halo! Mówi „Polskie Radio” Kraków*, GN 1927, nr 53 (26 II), s. 4.

⁷⁷ *Kuratorium radiowe w Krakowie*, GN 1927, nr 52 (25 II), s. 5; *Miasto Kraków wobec radia*, IKC 1927, nr 55 (25II), s. 9.

z kierownikiem działu muzycznego, Zdzisławem Jachimeckim. Strategię „stopniowego wprowadzania słuchaczy w świat muzyki poważnej” potwierdził na początku kwietnia 1927 roku naczelny kierownik muzyczny Polskiego Radia, Tadeusz Czerniawski⁷⁸, natomiast w połowie maja ogólną koncepcję programową koncertów krakowskich przedstawił Jachimecki⁷⁹. 1 marca 1927 roku rozpoczęto „normalną pracę”, anonsując, że „codziennie w godzinach od 18:30 do 20 będą nadawane dwa wykłady wybitnych prelegentów krakowskich, przeważnie profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego”⁸⁰. I to właśnie 1 marca 1927 Józef Reiss wygłosił, od godziny 19:30 do 19:55, swój pierwszy odczyt radiowy pod tytułem *Walka o jazz i walc*, będący zarazem w ogóle pierwszym odczytem prowadzonym przez jakiegokolwiek muzykologa w radiostacji krakowskiej. Dopiero jako drugi, 18 marca 1927, wystąpił (19:00 – 19:25) kierownik działu muzycznego, Zdzisław Jachimecki (*Beethoven i jego jedyna opera*)⁸¹. Znamienny jest temat pierwszego radiowego odczytu Reissa, wybrany być może z myślą o zachęceniu (lub nawet niezrażeniu) słuchaczy do śledzenia przyszłych audycji o muzyce. Był to bowiem aktualny i dyskutowany wówczas społeczny problem kultury, interesujący potencjalnie stosunkowo szerokie audytorium, co już potwierdził sukces odczytów Reissa na ten temat przed dwoma laty. Realnie możliwa, niejako teoretyczna, liczba radiosłuchaczy w Krakowie, ustalona na dzień 7 marca 1927, czyli liczba zarejestrowanych aparatów radiowych wynosiła – według danych Dyrekcji Pocztowej – 737 (od ok. 21 lutego wzrosła o ok. 150), natomiast według relacji sprzedawców odbiorników była znacznie wyższa – 3000⁸².

Do końca 1927 roku Reiss występował na antenie z 25- lub 30-minutowymi odczytami oraz 15-minutowymi prelekcjami przed koncertami – realizowanymi w radiu krakowskim (godz. 20:30-22:00) i zaprogramowanymi przez Jachimeckiego – o odpowiadającym im temacie przewodnim. Kalendarium aktywności Reissa w Radiu Kraków, w roku 1927, które przedstawiam poniżej, informuje o tematyce odczytów oraz prelekcji, a zarazem pozwala spostrzec ich zbieżność z problematyką wykładów tego muzykologa do 1926 roku. Ponadto unaocznia fakt uwzględniania przez Reissa zagadnień bieżących, o czym świadczy, poza pierwszym odczytem, podjęcie tematu Beethovena w 100-letnią rocznicę jego

⁷⁸ „Radio” 1927, nr 14 (3 IV), s. 4.

⁷⁹ Jachimecki, mając na względzie warunki lokalowe studia krakowskiego, planował na rok 1927 koncerty muzyki instrumentalnej – kameralnej oraz wokalne, z punktem ciężkości położonym na muzyce polskiej od najdawniejszej do lat dwudziestych XX wieku oraz twórczość klasyczno-romantyczną kompozytorów francuskich i włoskich. Zob. „Radio” 1927, nr 20 (15 V), s. 5.

⁸⁰ *Program radiostacji krakowskiej*, GN 1927, nr 57 (2 III), s. 5; IKC 1927, nr 60 (2 III), s. 12.

⁸¹ *Program radiostacji krakowskiej*, CZ 1927, nr 64 (19 III), s. 4; GN 1927, nr 74 (19 III), s. 8.

⁸² *Liczba zarejestrowanych radiosłuchaczy w Krakowie wzrasta*, GN 1927, nr 67 (12 III), s. 5.

śmierci czy prezentacja w dniu 8 sierpnia 1927 opublikowanej w tymże roku książki Jachimeckiego o Szymanowskim, kompozytorze goszczącym w krakowskim studio dwa miesiące wcześniej, tj. 22 maja, na swoim autorskim koncercie radiowym⁸³.

Kalendarium odczytów i prelekcji Józefa Reissa w Radiu Kraków w 1927 roku⁸⁴:

1. Wtorek, 1 III, godz. 19:30-19:55, *Walka o jazz i walc*.
2. Piątek, 1 IV, godz. 19:30-19:55, *Sugestia rytmu*.
3. Niedziela, 3 IV, godz. 19:30-19:55, *Ideologia Beethovena*.
4. Poniedziałek, 8 VIII, godz. 19:30-20:00, *Książka prof. dr. Z. Jachimeckiego: „Karol Szymanowski”*.
5. Wtorek, 6 IX, godz. 19:30-20:00, *Koryfeusze muzyki rosyjskiej*.
6. Niedziela, 11 IX, godz. 20:15-20:30, *O Janie Brahmsie*, przed koncertem, Brahms, m.in. fortepianowe *Ballady h-moll, d-moll, Rapsodia h-moll, Intermezzo cis-moll, Capriccio d-moll* w wykonaniu Władysławy Markiewiczówny, *Trio fortepianowe C-dur* op. 87, w wykonaniu: Olga Martusiewiczówna, fortepian, Henryk Apt, skrzypce, Walery Dec, wiolonczela.
7. Środa, 14 IX, godz. 20:15-20:30, *O muzyce Fr. Smetany*, przed koncertem, Smetana, m.in. arie z oper *Dalibor* oraz *Sprzedana narzeczona* w wykonaniu: Nikita Płońska-Jakubowska, śpiew, Stanisław Lipski, fortepian.
8. Środa, 21 IX, godz. 19:00-19:30, *Koryfeusze muzyki*.
9. Środa, 5 X, godz. 20:15-20:30, *O sztuce wokalne XVI wieku*, przed koncertem, utwory wokalne z XVI wieku i arie z XVIII wieku, m.in. arie z oper Glucka, Händla i Mozarta w wykonaniu Heleny Zboińskiej-Ruszkowskiej, utwory m.in. Palestriny, Josquina des Prés, Mikołaja Gomółki psalmy nr 6 i 7 w oprac. J. Reissa, w wykonaniu 14-osobowego chóru radiowego pod dyrekcją Bolesława Wallek-Walewskiego.
10. Piątek, 21 X, godz. 19:10-19:30, *Jakie zarzuty stawia się muzyce*.
11. Środa, 26 X 1927, godz. 20:15-20:30, *Muzyka komnatowa w twórczości Mozarta*, przed koncertem, Mozart, m.in. *Kwintet smyczkowy c-moll* KV 387 w wykonaniu: Henryk Apt, Leon Auber, skrzypce, Mieczysław Szaleski, Leon Solecki, altówka, Walery Dec, wiolonczela.

⁸³ *Kurier radiowy. Program stacji radiofonicznych*, IKC 1927, nr 140 (23 V), s. 13. Por. W. Poźniak, *Karol Szymanowski. Wspomnienia i impresje*, „Muzyka Polska” 1937, zesz. 4, s. 199.

⁸⁴ Ustalono na podstawie: GN 1927, nr 57 (2 III), s. 5; nr 89 (3 IV); nr 213 (8 VIII), s. 4; nr 241 (6 IX), s. 3; nr 246 (11 IX), s. 8; nr 249 (14 IX), s. 8; nr 256 (21 IX), s. 5; nr 270 (5 X), s. 7-8; nr 286 (21 X), s. 6; nr 291 (26 X), s. 8; nr 316 (20 XI), s. 8; nr 323 (27 XI), s. 8; nr 326 (30 XI), s. 8; nr 330 (4 XII), s. 7; CZ 1927, nr 49 (2 III), s. 3; nr 78 (4 IV), s. 4; „Nowy Dziennik” 1927, nr 85 (2 IV), s. 4.

12. Niedziela, 20 XI, godz. 20:10-20:30, *Pieśni północy*, przed koncertem pieśni w wykonaniu J. Pauf-Pawińskiej, śpiew, Stefanii Pawińskiej, wiolonczela, S. Dortheimówniej, skrzypce, Melanii Neuger, fortepian.

13. Niedziela, 27 XI, godz. 20:10 – 20:30, *Bel canto*, przed koncertem poświęconym „starszym ariom”.

14. Środa, 30 XI, godz. 20:10-20:30, *Rzut oka na francuską muzykę*, przed koncertem muzyki francuskiej w wykonaniu: Ewa Bandrowska-Turska, Marian Demar-Mikuszewski, śpiew, Mieczysław Szaleski, altówka, Janina Szaleska, Bolesław Wallek-Walewski, fortepian.

15. Sobota, 3 XII, godz. 20:10-20:30, *Geniusz Wagnera*, przed koncertem, *Lohengrin* – duet miłosny z III aktu, *Zygfryd* – scena końcowa z III aktu, *Tristan i Izolda* – scena miłosna z II aktu, wykonawcy: Franciszka Platówna, Marcei Jan Sokilski, śpiew, Bolesław Wallek-Walewski, fortepian.

Podobnie jak to było w przypadku innych wykładów, także niektóre odczyty i prelekcje radiowe (w kalendarium nr 4, 7, 12, 13, 15) względnie artykuły o analogicznej problematyce zostały przez Reissa opublikowane na łamach prasy w tym samym lub następnym roku⁸⁵. Nowa dla Reissa próba jego skuteczności jako prelegenta, bo polegająca na istotnej zmianie formy komunikacji „twarzą w twarz” na komunikację pośrednią, medialną, okazała się dla niego wielce pomyslna także w następnych latach, co poświadczają ówczesni słuchacze jego audycji w Radiu Kraków⁸⁶. Warto w tym kontekście przypomnieć, że zaraz po wojnie, w 1946 roku, wydał on książkę o znamienym tytule: *Mała historia muzyki dla szkół muzycznych, samouków i radiosłuchaczy*. I to właśnie ona (z uzupełniającymi rozdziałami napisanymi przez Józefa M. Chomińskiego) do 1987 roku zyskała 6 wydań, a nadal jest polecana jako lektura nie tylko uczniom gimnazjów⁸⁷.

⁸⁵ *Pierwsza książka o Karolu Szymanowskim*, MW 1927, nr 18 (15 IX), s. 8-9; nr 19 (1 X), s. 4-5; *Smetana. Koryfeusz muzyki czeskiej*, MW 1927, nr 20 (20 X), s. 1-3; *Kilka słów o północnej pieśni ludowej*, MW 1927, nr 23 (1 XII), s. 3-4; *Bel canto*, MW 1927, nr 24 (15 XII), s. 1-2; *Postaci i dzieła* [m.in. Wagner], [w:] *Romantyzm w muzyce*, red. M. Gliński, Warszawa 1928, s. 26-50.

⁸⁶ M.in.: *Polskie Radio – Kraków*, GN 1927, nr 103 (17 IV), s. 8; Z. Poźniakowa, *Muzyka w rozgłośni Polskiego Radia w Krakowie*, [w:] *Kraków muzyczny 1918-1939...*, s. 219; Zechenter, *Upływa szybko życie...*, s. 156.

⁸⁷ J. Reiss, *Mała historia muzyki dla szkół muzycznych, samouków i radiosłuchaczy*, Kraków 1946, wyd. 2. zmienione, Kraków 1951. Wyd. nowe pod tytułem *Historia muzyki: popularny podręcznik dla uczniów i samouków*, Kraków 1958, wyd. 5. Pod tytułem *Mała historia muzyki* (z rozdziałami XI i XII autorstwa J. M. Chomińskiego), Kraków 1979, wyd. 6: 1987. Ta praca polecana jest jako lektura studentom różnych kierunków m.in. na Wydziale Teologii w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie, Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Zob. www.uwm.edu.pl/.../PDW%20Historia%20muzyki ;https://usosweb.us.edu.pl/kontroler.php?_action=actionx:ka-

Prelegent niestrudzony czy perfekcyjny?

O sukcesie licznych i dobrze realizowanych projektów odczytowo-koncertowych, w których uczestniczył Józef Reiss, oraz zainteresowaniu, jakie budziły jego odczyty, świadczą m.in. liczebność i skład społeczny jego audytorium⁸⁸ już w pierwszych latach jego muzykologicznej aktywności na tym polu w Krakowie. Wiadomo m.in., że 13 marca 1913 roku na wieczorku muzycznym połączonym z „zajmującym” odczytem na temat życia i twórczości Beethovena z „niesłabnącą uwagą” wysłuchało Reissa – oraz wszystkich utworów stanowiących ilustrację muzyczną – ponad 250 osób. A byli to robotnicy, uczestniczący w tym wydarzeniu zorganizowanym dla nich przez UL, co jest – jak wówczas pisano w sprawozdaniu – „wymownym dowodem, jak głęboko tkwi w duszy polskiego robotnika zamiłowanie do muzyki i wskazuje na możliwość i konieczność popularyzacji poważnej muzyki w sferach ludności pracującej”⁸⁹. Również niedzielne poranki muzyczne UL, te w 1912 roku zainicjowane przez Reissa, w styczniu 1913 roku „gromadziły, jak zawsze tłumy publiczności. Okazuje się – informowano po cyklu chopinowskim – że szerokie warstwy naszego miasta uznają potrzebę popularyzacji muzyki, w formie wprowadzonej”⁹⁰ przez tę instytucję. Inna, specyficzna publiczność, również w 1913 roku słuchająca „z zaciekawieniem” koncertów historycznych Konserwatorium TM w Krakowie, potwierdzała – jak pisali m.in. Witold Noskowski i Feliks Jasiński – że ceni także tę kulturotwórczą inicjatywę odczytowo-koncertową⁹¹. Już na pierwszy taki koncert (luty 1913)

talog2/przedmioty/pokazPrzedmiot%28prz_kod:11-00-07-W007%29 [data dostępu: 21.02.2014]. Jest to także lektura służąca do przygotowania się w różnych szkolnych konkursach, m.in. w 2014 roku XVI Powiatowy Konkurs Muzyczno-Plastyczny, edycja o znanych kompozytorach – Johann Strauss (Rawicz, Szkoła podstawowa nr 4 im. W. Broniewskiego), http://www.1lorawicz.pl/konkursy/konkurs_muzyczny_2014.pdf [data dostępu: 21.02.2014]; w 2013 roku w Wojewódzkim Konkursie Przedmiotowym o Wiedzy o sztuce, w Łodzi, <http://msl.org.pl/static/upload/regulamin-wkp-zwos-2013-2014.pdf> [data dostępu: 21.02.2014].

⁸⁸ Nie badałam zależności między liczebnością audytorium i np. kosztami uczestnictwa w wydarzeniach odczytowo-koncertowych, które były zróżnicowane i zmienne w okresie 1913-1927. Na przykład wynosiły 2 i 1 korony (zniżka dla młodzieży uczącej się) na koncerty historyczne TM (1913 r.), natomiast analogiczne niedzielne poranki muzyczne UL (1913) – 80 i 40 halerzy, a na poranki IM w kinie Towarzystwa Szkoły Ludowej przy ul. Podwale (1914) – 50 i 20 hal., lecz w kinie „Uciecha” (1915) – krzesło w łoży 80 hal., na parterze 60 hal., na balkonie 40 hal. Z kolei np. bilet wstępu na odczyt ilustrowany muzyką wykonywaną na żywo kosztował: PWU – 20 i 10 hal. (1912), 40 i 20 hal. (1919 r.); KM – 40 hal. (1913), KWN – 80 i 50 hal. (1919).

⁸⁹ *Wieczorek Beethovenowski*, NR 1913, nr 126 (16 III), s. 2.

⁹⁰ *Drugi z rzędu poranek Chopina*, NR 1913, nr 20 (14 I), s. 2.

⁹¹ W. N. [W. Noskowski], *II koncert historyczny*, CZ 1913, nr 96 (27 II), s. 2; F. Jasiński, *Z sali koncertowej*, GN 1913, nr 51 (2 III), s. 3.

do Starego Teatru „słuchacze przybyli wcale licznie, jak na tydzień mieszczący cztery koncerty, z tych trzy bezpośrednio po sobie, a dwa z nazwiskami słynnych wirtuozów. Była to publiczność odrębna od rzesz, zapelniających sale na popisach gwiazd, wdzięczna za wyborne produkcje i kulturalna już tym samym, że uznaje potrzebę kultury muzycznej, przybywając po nią”⁹².

Bardziej zróżnicowane pod względem społecznym było audytorium Reissa na imprezach organizowanych przez UL w latach wojny, m.in. w styczniu 1916 roku trzy wykłady o impresjonizmie w muzyce „zgrupowały wielu słuchaczy, których z trudem pomieścić mogła sala Tow. Techników”⁹³. Z kolei na niedzielnych porankach muzycznych w Towarzystwie Lekarskim bywali przedstawiciele krakowskiej inteligencji, np. 8 grudnia 1919 roku na poranku poświęconym twórczości Gounoda sala – licząca 200 miejsc – „wypełniona była publicznością, jak zresztą zawsze, po brzegi”⁹⁴. Także podczas poranków muzycznych z udziałem Reissa w 1914-1915 roku oraz w połowie lat dwudziestych organizowanych przez IM w kinach „Uciecha” lub „Nowości”, mających odpowiednio 430 i ponad 200 miejsc, było tłumnie⁹⁵. Zdarzało się, że w pierwszym z nich na poranku na temat jazzu, 6 grudnia 1925 roku, sala nie pomieściła wszystkich chętnych i duże zainteresowanie tematem spowodowało powtórzenie programu 8 grudnia⁹⁶. „Ogromna frekwencja” wyróżniała sobotnie odczyty w KWN w latach 1917-1919⁹⁷, do którego siedziby na drugim piętrze kamienicy przy Rynku Głównym 39 np. w połowie czerwca 1917 roku na wieczór Brahmsa „mimo prawdziwie podzwrotnikowej atmosfery, panującej w sali, zebrali się słuchacze tłumnie; do słuchania [muzyki i prelekcji] w takich warunkach – jak określił to sam Reiss – może skłonić jeno szczerzy entuzjazm”⁹⁸. Rozpowszechniana była natomiast opinia, że na wieczory kameralne „poglądowo-historyczne” do IM m.in. w 1925 roku uczęszczali – poza niezbyt dużym gronem młodzieży z tej szkoły⁹⁹ – liczni „najmuzykalniejsi melomanie krakowscy”¹⁰⁰. Liczba słuchaczy Reissa

⁹² W. Noskowski, *Z sali koncertowej*, CZ 1913, nr 72 (13 II), s. 1.

⁹³ *Trzy wykłady o impresjonizmie*, NR 1916 nr 28 (17 I), s. 1.

⁹⁴ B. Raczyński, *Ruch muzyczny w Krakowie*, GK 1919, nr 334 (11 XII), s. 3. Liczbę miejsc w Sali Towarzystwa Lekarskiego podaję według: *Polska artystyczna. Kalendarz-informator muzyczny, literacki, sztuk plastycznych, teatralnych i kinematograficznych na 1923-24 rok*, red. M. Skolimowski, Warszawa – Kijów 1924, s. 206.

⁹⁵ Zob. m.in.: D., *IV Poranek muzyczny...*; Reiss, *Muzyka w Krakowie 1914-1918...*

⁹⁶ NR 1925, nr 283 (7 XII), s. 2; CZ 1925, nr 284 (7 XII), s. 3.

⁹⁷ *Idem*, *Z muzyki*, NR 1917 nr 525 (30 X), s. 2; NR 1918 nr 49 (30 I), s.3; *Z sal koncertowych*, NR 1919, nr 61 (12 II), s. 2.

⁹⁸ *Idem*, *Wieczór Brahmsa*, NR 1917 (19 VI), nr 280, s. 1.

⁹⁹ M. Grafczyńska, *Z sali koncertowej*, GN 1925, nr 266 (16 XI), s. 2.

¹⁰⁰ S. Bursa, *Z Sali koncertowej*, GK 1925, nr 255 (27 X), s. 3.

podczas PWU poza Krakowem też bywała pokaźna, bo w 1927 roku wahała się od 318 w Chrzanowie (Beethoven) do 87 w Tarnobrzegu (Chopin)¹⁰¹.

Czy zatem Reiss był prelegentem tylko niestrudzonym, czy także perfekcyjnym? We wspomnieniach słuchaczy jego portret jako retora – nauczyciela, prelegenta, wykładowcy – nie jest jednoznaczny. Jeden z byłych uczniów krakowskiego Gimnazjum św. Jacka w latach dwudziestych XX wieku pisze, że Reiss był „mały, zawsze skulony w sobie i jakby nieco zziębnięty, z szyderczym i nerwowym skrzywieniem ust [...]. Miał specyficzny sposób mówienia: przez zaciśnięte wąskie wargi drwiącym półszepcetem i z ironicznym uśmiechem”¹⁰². Z kolei jeden z członków audytorium odczytów Reissa w tych samych latach, w ramach poranków muzycznych w kinie „Uciecha”, a potem w Radiu Kraków, podkreśla, że mówił on „pięknie, potoczyście, a tak przystępnie, chociaż wcale nie nazbyt popularnie, że naprawdę wynosiło się wiele z każdego takiego spotkania muzycznego. Umiał zapalić do muzyki, pozyskać słuchaczy nawet dla trudnego programu. Przeplatając swój wykład, gdy trzeba było, anegdotą, cały czas trzymał w napięciu uwagę widowni i w taki sposób wprowadzał słuchaczy w każdy utwór, że słuchało się najtrudniejszych nawet kompozycji z pełnym zrozumieniem i, co za tym idzie, z pełną satysfakcją. [...] Przed mikrofonem prowadził swoje znakomite pogadanki muzyczne. Zakochany w muzyce polskiej, mówił o niej porywająco, a zarazem fachowo [...]”¹⁰³. Inny z pracowników Radia Kraków, wspominając m.in. początki rozgłośni i lata trzydzieste, mówi, że „pogadanki historyczne” Reissa zawsze zajmowały pierwsze miejsce wśród analogicznych audycji, były „żywe” i wypowiedane „piękną polszczyzną”¹⁰⁴. Również opinie muzykologów, muzyków i publicystów (m.in. Zdzisława Jachimeckiego, Melanii Grafczyńskiej, Alfreda Jendla, Stanisława Bursy, Bolesława Raczyńskiego, Feliksa Jasińskiego) formułowane na bieżąco po „świątecznych”, pozaradiowych odczytach Reissa – „wytrawnego prelegenta” i „niestrudzonego krzewiciela”¹⁰⁵ muzyki – były pełne uznania dla jego umiejętności zwięzłego przedstawiania poruszanych problemów, połączonej z trafnością obserwacji, „płynnością”

¹⁰¹ SZPWU: 1 I 1927-3 V 1927, s. 6, 11. Archiwum UJ, sygn. S II 991.

¹⁰² H. Vogler, *Autoportret z pamięci. Część pierwsza. Dzieciństwo i młodość*, Kraków 1978, s. 40. Po raz pierwszy na wspomnienia H. Voglera oraz W. Zechentera o Reissie zwrócił uwagę Tadeusz Przybylski w latach osiemdziesiątych XX wieku, cytując ich fragmenty w *Polskim Słowniku Biograficznym* (op. cit.).

¹⁰³ Zechenter, op. cit.

¹⁰⁴ S. Broniewski, *Przez sitko mikrofonu*, Wrocław 1965, s. 118, 161-162.

¹⁰⁵ F. Jasiński, *Z sali koncertowej*, GN 1913, nr 51 (2 III), s. 3; S. Bursa, *Z sali koncertowej*, GK 1925, nr 255 (27 X), s. 3; M. Grafczyńska, *Z sali koncertowej*, GN 1925, nr 266 (16 XI), s. 2; B. Raczyński, *Ruch muzyczny w Krakowie*, GK 1920, nr 24 (24 I), s. 2. Por. Jul. Św. [J. Świącicki], *Z sali koncertowej*, NR 1925, nr 262 (13 XI), s. 3.

narracji, barwnością języka¹⁰⁶ i swadą; zdolnością mówienia w sposób zajmujący nawet wówczas, kiedy odczyt miał charakter informacyjny¹⁰⁷.

Opierając się na danych dotyczących frekwencji na odczytach Reissa i opiniach na ich temat można twierdzić, że ta – jego zdaniem – trudna sztuka mówienia o muzyce osiągnęła w jego wykonaniu wysoki i zadawalający słuchaczy poziom. Można ponadto przypuszczać, że odbiorcy odczytów-koncertów z udziałem tego muzykologa wybrali jabłka, aby posłużyć się przywołaną przez samego Reissa „drastyczną analogią” sformułowaną przez Teodora Billrotha, austriackiego chirurga i muzyka-amatora, przyjaciela Brahmsa: „Bardzo trudno powiedzieć coś rozsądnego o muzyce. To jest tak samo, jakby ktoś chciał opisać, jak mu smakuje dobre jabłko. Jedyna rada: trzeba skosztować samemu, a jeśli nie pozna się właściwego smaku, to lepiej zostać już przy kartoflach”¹⁰⁸.

W omówionym okresie (1912-1927) aktywności odczytowej Józefa Reissa obserwowano szerokie zainteresowanie taką właśnie formą upowszechniania i popularyzacji wiedzy o muzyce oraz sposobem kształtowania kultury estetycznej, bo – jak pisano na początku 1916 roku o wykładach na Kursach Literackich w IM – są one „istotnie potrzebne jako uzupełniające ogniwo pomiędzy ogólnikowym wykształceniem na stopniu średnim, a specjalizacją uniwersytecką, w dziedzinie literatury i sztuki”¹⁰⁹. W połowie pierwszego dwudziestolecia XXI wieku polski muzykolog może pozazdrościć koledze sprzed laty zarówno liczby słuchaczy, jak i opisanych powyżej umiejętności popularyzacji historyczno-teoretycznej wiedzy o muzyce w kręgach odbiorców zróżnicowanych wiekowo i społecznie. O ile owe umiejętności mogą i dzisiaj być doskonalone oraz wzrastać w miarę zwiększającej się częstotliwości praktyki, o tyle nawet minimalna w odniesieniu do Reissa liczebność audytorium – ponad 80 osób w trakcie kontaktu „twarzą w twarz” – dziś dla muzykologa-prelegenta nie jest już nawet marzeniem. Przed rokiem 1914, w czasach wojny, a szczególnie w II Rzeczypospolitej, uczestnictwo w odczytach z ilustracją muzyczną czy w komentowanych słowem koncertach było bowiem nie tylko poręczną formą kształcenia się lub dokształcania,

¹⁰⁶ Z. Jachimecki, *Z muzyki* [dotyczy prelekcji na temat Brahms, obejmującej charakterystykę twórczości oraz psychicznych cech jego osobowości], CZ 1922, nr 113 (20 V), 2-3.

¹⁰⁷ *Idem*, *Missa solemnis L. v. Beethovena*, CZ 1921, nr 129 (9 VI), s. 4. M.in. po wystąpieniu Reissa poprzedzającym koncert Kwartetu Drezdeńskiego, 26 marca 1927, Jachimecki uwypuklił stosowną zwięzłość wypowiedzi prelegenta, co zauważył również A. Jendl, dodając, że z właściwą dla niego „swadą [...] i bystrością obserwacji” ukazał etyczny wymiar osobowości Beethovena. Zob. Z. J. [Z. Jachimecki], *Koncert Beethovenowski*, GN 1927, nr 87 (1 IV), s. 4; Alf. Jen. [A. Jendl], *Ku czci Beethovena*, IKC 1927, nr 87 (29 III), s. 10.

¹⁰⁸ J. Reiss, *Audycje muzyczne...*, nr 8, s. 149-150.

¹⁰⁹ *Kursa literackie*, NR 1916, nr 85 (7 II), s. 1.

ale i sposobem spędzania wolnego czasu. Można nawet powiedzieć, odwołując się do doświadczeń masowej „cyberkultury” XXI wieku, że owe odczyty-koncerty oferowały słowo-obraz-dźwięk i umożliwiały interakcję, spełniając funkcje informacyjną, opiniotwórczą, estetyczną i rozrywkową, oczywiście nie na skalę masową w dzisiejszym tego słowa znaczeniu. Dostęp do piśmiennictwa muzycznego, do gramofonu i płyt, do audycji radiowych nie był wówczas przecież powszechny. Obecnie, kiedy wręcz nieograniczona komunikacja medialna potencjalnie umożliwia dostęp do wszelkich dóbr kultury muzycznej świata, wydaje się, że samokształcenie się w zakresie muzyki i jej dziejów oraz nabywanie doświadczeń muzycznych jest na co dzień niemal dla wszystkich możliwe, a zatem zetknięcie się „twarzą w twarz” mówiącego o muzyce z jej odbiorcą jest zbyt częste. Ale być może jest tak, że unikanie – także w związku z muzyką – pozamedialnych relacji, zwłaszcza z niewyedykowanymi muzycznie odbiorcami, wynika z obawy (lub braku doświadczenia), że na potrzeby takiej publiczności nie umiemy w dostatecznym stopniu przystosować hermetycznego języka wypowiedzi muzykologicznej oraz dokonać zadawalającego nas, jako naukowców, wyboru informacji i opinii. Wśród powodów tych obaw nie bez znaczenia są również pewne – pozostające w związku z medialną masowością – aspekty instytucjonalno-organizacyjne takich hipotetycznie możliwych i w niewielkim zakresie realizowanych XXI-wiecznych odczytów-koncertów „twarzą w twarz”. Czyż można sobie bowiem wyobrazić, że na poranek muzyczny z prelekcją, poświęcony muzyce tzw. klasycznej, włącznie z twórczością najnowszą, przyjdzie do dawnego kina „Uciecha” czy „Nowości” lub do sali któregoś krakowskiego multikina od 200 do 400 osób, jak to ponoć bywało na porankach Józefa Reissa nawet podczas pierwszej światowej wojny?

SUMMARY

The present study discusses the activities of the musicologist Józef Reiss (1879-1956) as lecturer in 1912-1927, mainly in Krakow, taking into account inter alia the problems he discussed and information about the performers of musical illustrations to his lectures.

In 1912 Reiss began delivering lectures as part of the Public University Lectures at the Jagiellonian University and the Adam Mickiewicz People's University; he then worked for the Music Society and its Conservatoire, and somewhat later, during the First World War, for the Institute of Music and the College of Scientific Lectures; later, after Poland regained independence, he collaborated with the E. Bujański Concert Agency and Radio Krakow. He also gave talks and lectures organized by the Social Readery, Oratorian Society, Workers' Youth Union "Znicz" [Torch], Association of Women Teachers, Professional Musicians' Union, and by Witold Herget's National Theater and Concert Agency.

He delivered scientific lectures or popular-science and non-specialist lectures and talks. They were usually illustrated with musical compositions or excerpts, most often performed by pianists.

Reiss presented his lectures as one-subject series (e.g. *Ancient Greek music*, *The Romantic period in music*, *Subjectivism in music*). He sometimes delivered single lectures, which usually discussed the artistic achievements of one composer (Chopin, Brahms, Tchaikovsky), or relationships between two composers (e.g. Stanisław Moniuszko and Carl Loewe, Ferenc Liszt and Juliusz Zarębski). The tendency to present historical-musical issues as larger wholes was also seen in the way of planning music mornings and evenings (e.g. series of mornings devoted to Wagner's works).

Reiss usually presented historical-musical subjects from several perspectives: the period in the history of music; a selected nation; a trend or style in music; the kind of music; a music genre; the artistic achievements of one composer; or one musical work. Because of the musical preferences of his audiences Reiss gave slightly preferential treatment to the operatic and song compositions of the 19th century, along with piano achievements. A special position in the subjects discussed by Reiss was devoted to Ludwig van Beethoven. At the same time he also gave lectures on entirely different musical phenomena, e.g. a lecture on jazz illustrated by the playing of a jazz band.

In 1927 Reiss gave lectures and talks on the Polish Radio in Krakow before concerts (e.g. *The Struggle for Jazz and Waltz*, *The Beethoven Ideology*, *The Outstanding Figures of Russian Music*, *On the 16th-Century Vocal Art*, *A Glance at French Music*).

The success of many well-executed lecture-cum-concert projects in which Reiss took part as well as the interest aroused by his talks and lectures is evidenced by the large number and social composition of his audiences. For example, on 13 March 1913, at a music evening with a lecture on Beethoven, Reiss, and the pieces providing musical illustration, was listened to with unabated attention by over 250 people; they were workers for whom the event was organized by the People's University. More socially diversified audiences listened to Reiss at events organized by the People's University during World War One: in January 1916 three lectures on impressionism in music attracted many listeners whom the lecture room could hardly seat; at the music mornings with Reiss, organized for example in the "Uciecha" cinema (seating 430), there were also large audiences. It so happened that at a music morning devoted to jazz the room could not accommodate all those interested and the program had to be repeated at a later date.

The data showing attendance at Reiss's lectures and opinions about them permit a conclusion that the difficult art of talking about music with Reiss as the speaker attained a very high level satisfying the audiences.